

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

“Θέατρο και κοινωνία στην αρχαία Ελλάδα”

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΠΑΝΑΓΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ

Α.Μ.: B2013032

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Κ.ΠΑΠΠΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

ΚΕΡΚΥΡΑ-ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ(ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ).....	3
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
ΤΟ ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ.....	9
• ΓΕΝΝΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ.....	10
• ΕΙΔΗ.....	11
• ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΙ.....	14
• ΘΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΡΓΑ.....	17
ΙΣΤΟΡΙΚΟ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	20
• ΠΡΩΙΜΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ.....	21
• ΚΛΑΣΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ.....	23
• ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΥΣΤΕΡΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ.....	26
ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ.....	28
• ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΣ.....	29
• ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ.....	33
• ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΡΟΛΟΙ.....	36
• ΘΡΗΣΚΕΙΑ.....	39
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	42
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	44

ΠΡΟΛΟΓΟΣ(ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ)

Η πτυχιακή εργασία αποτελεί την κορύφωση των σπουδών μου στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο,ως φοιτήτρια Αρχειονομίας,Βιβλιοθηκονομίας,Μουσειολογίας και αποτελεί εργασία έρευνας και καταγραφής,που περιγράφει τη θέση του θεάτρου και της κοινωνίας στην αρχαία Ελλάδα.

Η έρευνα και η μελέτη που έκανα στηρίχθηκε κυρίως σε επιστημονικά βιβλία,ξένων συγγραφέων και Ελλήνων.

Θέλω να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου,κ.Θεόδωρο Παππά,για την εμπιστοσύνη του και τη δυνατότητα που μου έδωσε να εκπονήσω την πτυχιακή μου εργασία με ένα τόσο ενδιαφέρον θέμα,και για την βοήθεια που μου προσέφερε για όσο το δυνατόν πιο άρτιο αποτέλεσμα.

Τέλος,αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στους γονείς μου για όσα μου έδωσαν σε όλη τη ζωή μου και κυρίως την βοήθεια τους στα φοιτητικά μου χρόνια,για την υπομονή και την υποστήριξη τους σε κάθε μου επιλογή.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη πραγματεύεται τη σχέση του θεάτρου και της κοινωνίας στην αρχαία Ελλάδα. Το αρχαίο θέατρο αποτελούσε έναν θεσμό της αρχαιότητας, κυρίως στην κλασική εποχή, με μεγάλη απήχηση και επιρροή στους θεατές, κυρίως στους πολίτες των δημοκρατικών πολιτειών. Αφού παρουσιάσουμε τα βασικά χαρακτηριστικά που αφορούν το αρχαίο δράμα, καθώς και το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε, επιχειρούμε τη σύνδεση του αρχαίου θεάτρου με διάφορες πτυχές της ελληνικής κοινωνίας. Οι κοινωνικές προεκτάσεις που μελετήθηκαν αφορούν την έννοια της πόλης και του πολίτη σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα, τον πόλεμο και την ειρήνη, τους ρόλους των διαφόρων κοινωνικών ομάδων και τη θρησκεία. Μέσα από βιβλιογραφική μελέτη και κριτικό σχολιασμό, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το αρχαίο θέατρο ως θεσμός είναι άμεσα συνδεδεμένο με την κοινωνία, ενώ πολλά στοιχεία της κοινωνικής πραγματικότητας ανακλώνται μέσα στα έργα του αρχαίου δράματος, κυρίως της τραγωδίας και της κωμωδίας. Επίσης, είχε μεγάλη απήχηση στην κοινή γνώμη της εποχής και έδινε την ευκαιρία για κοινωνικό και πολιτικό προβληματισμό πάνω σε πολλά ζητήματα.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: αρχαίο δράμα, τραγωδία, κωμωδία, δημοκρατία, θεσμός, προβληματισμός.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Το αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου (<http://www.greekarchitects.gr>)

Εικόνα 2: Προσωπείο από αρχαία θεατρική παράσταση

(https://www.google.gr/search?q=%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%89%CF%80%CE%B5%CE%B9%CE%BF+%CE%B1%CF%80%CE%BF+%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%B9%CE%B1+%CE%B8%CE%B5%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%B7+%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjL4sLW_MPZAhWQaFAKHb9kCN8Q_AUICigB&biw=1366&bih=662#imgsrc=kBdrkpk7eM4bcM:)

Εικόνα 3: Προτομή του Περικλή (https://www.google.gr/search?biw=1366&bih=662&tbm=isch&sa=1&ei=3zOUWubnI5KwkwX7_LSgCA&q=%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B7+%CF%84%CE%BF%CF%85+%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%BB%CE%B7&oq=%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B7+%CF%84%CE%BF%CF%85+%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%BB%CE%B7&gs_l=psy-ab.3...12648.18209.0.18465.20.17.0.3.3.0.220.1875.0j14j1.16.0....0...1c.1.64.psy-ab..1.13.1278.0..0j0i67k1j0i8i30k1j0i24k1.101.9082mNNKES4#imgsrc=Vn-Hq99rNwQ4uM:)

Εικόνα 4: Η αυτοκρατορία του Αλεξάνδρου (https://www.google.gr/search?q=%CE%B7+%CE%B1%CF%85%CF%84%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%B1+%CF%84%CE%BF%CF%85+%CE%B1%CE%BB%CE%B5%CE%BE%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%BF%CF%85&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjQ6-eT_8PZAhWF_aQKHdgHA4kQ_AUICigB&biw=1366&bih=662#imgsrc=LWMMLaIfgUcDFM:)

Εικόνα 5: Συνεδρίαση της Εκκλησίας του Δήμου
(http://www.pronews.gr/istoria/168989_i-ekklisia-toy-dimoy-kai-o-rolos-tis-stin-arhaia-athina)

Εικόνα 6: Η Ειρήνη του Αριστοφάνη(<http://www.elniple.com/%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%AE%CE%BD%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B1%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%86%CE%AC%CE%BD%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%86-%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CE%B7%CE%BB%CE%B1%CF%81%CE%AC/>)

Εικόνα 7: Η εκπαίδευση των παιδιών στην αρχαία Αθήνα(
<http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/Yliko/Theoria%20arxaia/metafraseis%20a%20gym/a02xm.htm>)

Εικόνα 8:Ο θεός Διόνυσος ,προστάτης του αρχαίου δράματος(<https://lostatlantis.gr/%CE%B8%CE%B5%CF%8C%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CF%8C%CE%BD%CF%85%CF%83%CE%BF%CF%82-%CE%BC%CF%8D%CE%B8%CE%BF%CE%B9-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BB%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%B5%CE%AF%CE%B5%CF%82/>)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αντικείμενο της μελέτης μου αποτελεί το θέατρο και η κοινωνία στην Ελληνική Αρχαιότητα. Πιο συγκεκριμένα, θα παρουσιάσω τη σχέση του θεάτρου και της κοινωνίας, δηλαδή την κοινωνική του διάσταση στην Αρχαία Ελλάδα. Στην προσπάθεια μου να αναδείξω τον κοινωνικό ρόλο του θεάτρου και τη σημαντική θέση την οποία κατείχε στην αρχαία ελληνική κοινωνία, θα αναφερθώ σε συγκεκριμένα θεατρικά έργα της αρχαιότητας, τα οποία θα χρησιμοποιηθούν ως τεκμήρια για τις κοινωνικές διαστάσεις οι οποίες θα μας απασχολήσουν. Επίσης, θα χρησιμοποιήσω στοιχεία από την ελληνική κυρίως, αλλά και διεθνή βιβλιογραφία, η οποία ασχολείται με το αρχαίο θέατρο και την κοινωνία στην Αρχαία Ελλάδα.

Το θέατρο αποτέλεσε ένα πολύ σημαντικό καλλιτεχνικό είδος, αλλά και κοινωνικό γεγονός σε όλη την ελληνική αρχαιότητα. Η σημασία του ανακλάται στο γεγονός ότι μέχρι σήμερα πολυάριθμοι μελετητές έχουν ασχοληθεί με ποικίλες διαστάσεις και πτυχές του θέματος αυτού. Οι αρχαίοι Έλληνες θεωρούσαν το θέατρο σημαντικό κομμάτι της κοινωνικής και θρησκευτικής τους ζωής, καθώς μέσα από αυτό ψυχαγωγούνταν και ταυτόχρονα διδάσκονταν. Η κοινωνική διάσταση του αρχαίου δράματος είναι έκδηλη και επίσης είναι δυνατό να προσφέρει πολλές πληροφορίες όσον αφορά την κοινωνία της εποχής εκείνης, καθώς οι θεατρικοί συγγραφείς αλληλεπιδρούσαν με την κοινωνία την οποία βίωναν.

Σκοπός μου είναι να αναδείξω και να αναλύσω όσο περισσότερες πτυχές της κοινωνίας της αρχαίας Ελλάδας σε συνάρτηση με το θέατρο. Οι πτυχές αυτές θα μας προσφέρουν πολύ χρήσιμες πληροφορίες όσον αφορά το κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό πλαίσιο που εξετάζουμε, αναφορικά με κάθε εποχή της αρχαιότητας. Ύστερα από την ανάλυση που θα επιχειρήσω, υποθέτω πως θα βρίσκομαι στη θέση να διαμορφώσω μια σφαιρική και ολοκληρωμένη εικόνα γύρω από το εξεταζόμενο αντικείμενο.

Η μελέτη αναπτύσσεται με τρία κεφάλαια. Το πρώτο (1) κεφάλαιο έχει ως αντικείμενο το αρχαίο θέατρο και τα χαρακτηριστικά του. Πιο συγκεκριμένα στην πρώτη ενότητα (1.1) θα εξετάσω τη γέννηση και τη διαμόρφωση του είδους του θεάτρου, η οποία ανάγεται πολύ παλιά στην αρχαιότητα, ενώ στη δεύτερη ενότητα (1.2) θα παρουσιάσω τα είδη του αρχαίου θεάτρου. Στη συνέχεια, στην ενότητα (1.3), θα αναδείξω τους σημαντικότερους αρχαίους δραμάτωνουργούς, ενώ στην ενότητα (1.4) θα αναφέρω και θα μελετήσω τα σημαντικότερα θέματα και τα χαρακτηριστικά του αρχαίου θεάτρου.

Το δεύτερο(2) κεφάλαιο αναφέρεται στο ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της αρχαιότητας μέσα στο οποίο θα εξεταστούν οι κοινωνικές διαστάσεις του θεάτρου. Στην ενότητα (2.1) αναφέρω την πρώιμη αρχαιότητα και τις απαρχές του θεάτρου , στην ενότητα (2.2) με την κλασική αρχαιότητα,η οποία είναι η σημαντικότερη καθώς αποτελεί την περίοδο της μεγάλης ακμής του θεάτρου, και τέλος, η ενότητα (2.3) στην οποία εξετάζεται το πλαίσιο της ελληνιστικής και ύστερης αρχαιότητας.

Στο τρίτο(3) κεφάλαιο επιχειρείται η παρουσίαση των κυριότερων κοινωνικών διαστάσεων του αρχαίου θεάτρου. Η πρώτη διάσταση την οποία εξετάζω στην ενότητα (3.1) είναι αυτή της πόλης και του πολίτη,εννοιών αλληλένδετων στην ελληνική αρχαιότητα, οι οποίες κατέχουν σημαντική θέση σε πολλά θεατρικά έργα, αλλά και με τις οποίες συνδέεται ο θεσμός των θεατρικών παραστάσεων. Στη συνέχεια (3.2), αναφέρονται ζητήματα γύρω από τον πόλεμο και την ειρήνη και πώς αυτά συνδέονται με το θέατρο. Μία ακόμη κοινωνική διάσταση που πρέπει να αναφερθεί είναι οικοθωνικοί ρόλοι που αφορούν στην αρχαία κοινωνία και ανακλώνται μέσα από το θέατρο . Τέλος,στην ενότητα (3.4) θα μελετήσω της θέση της θρησκείας και τη σχέση της με το θέατρο στην αρχαία κοινωνία.

1.ΤΟ ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ

Στο πρώτο αυτό κεφάλαιο της εργασία επιχειρείται η παρουσίαση και κατανόηση του αρχαίου θεάτρου , και πιο συγκεκριμένα, ο τρόπος που γεννήθηκε και στη συνέχεια διαμορφώθηκε ,ποιά ήταν τα είδη του,καθώς και οι σημαντικότεροι δημιουργοί της αρχαιότητας οι οποίοι μας είναι σήμερα γνωστοί.

Επίσης, παρουσιάζονται τα βασικότερα θέματα με τα οποία ασχολείται το περιεχόμενο των θεατρικών έργων, όπως και με τα γενικά χαρακτηριστικά του αρχαίου θεάτρου.

Σκοπός είναι να γνωρίσουμε τις διάφορες πτυχές του είδους του αρχαίου θεάτρου,ώστε να είμαστε σε θέση στη συνέχεια να το συνδυάσουμε με την κοινωνία και να κατανοήσουμε τον,μεγίστης σημασίας,κοινωνικό του ρόλο.

1.1 ΓΕΝΝΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ

Το θέατρο γεννήθηκε στην Ελλάδα σε μία κοινωνία όπου τα τεχνικά μέσα, οι πολιτικοί θεσμοί, οι θρησκευτικές δοξασίες και οι τρόποι λογοτεχνικής δημιουργίας, απείχαν πολύ από εκείνες του σύγχρονου κόσμου. (Vernant, 1996:12^b). Το ελληνικό θέατρο παρουσίασε μεγάλη εξέλιξη τον 6^ο αιώνα, εποχή που εμφανίστηκε το θέατρο, και τον 4^ο αιώνα, μία περίοδος που σταδιακά τα θεατρικά οικοδομήματα εγκαταλείπονταν (Vernant, 1988:12^b). Είναι γενικά κοινώς αποδεκτή η άποψη ότι το αρχαίο θέατρο και ιδιαίτερα η τραγωδία έχουν τις ρίζες τους στη διονυσιακή λατρεία. Η λατρεία αυτή θεωρείται ότι εισήχθη στον ελληνικό χώρο από άλλες περιοχές μέσα από την επαφή είτε από την ξηρά είτε από την θάλασσα. Σταδιακά καθιερώθηκε και τέθηκε υπό κρατικό έλεγχο, με αποτέλεσμα να χάσει πολλά από τα παλιά της χαρακτηριστικά και να αποτελέσει ένα πιο "εξημερωμένο" είδος λατρείας, ειδικότερα όταν πρόκειται για την περίπτωση της αρχαίας Αθήνας στην οποία διοργανώνονταν λαμπρές εορτές προς τιμήν του Διονύσου. (Dodds, 2004: xivii-lix)

Η διονυσιακή λατρεία ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής, ειδικότερα στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Οι γιορτές προς τιμήν του Διονύσου ήταν λαμπρές και οι εορτασμοί χαρακτηρίζονταν από ιερή μανία, θεοληψία και έξαλλο ενθουσιασμό. Από τον αριθμό των θεατών, συμπαιρένουμε ότι στη ζωή της Αθήνας κατείχε διαφορετική θέση από οποιαδήποτε μορφή δράματος στην εποχή μας. (Baldry, 2010:47). Επίσης, κατά τους εορτασμούς κυριαρχούσε το μιμητικό στοιχείο, δηλαδή η αναπαράσταση, καθώς και οι μεταμφιέσεις. (Στέφος Α., Στεργιούλης Ε., Χαριτίδου Γ., 2007:63-76). Τις γιορτές αυτές τις θεωρούσαν ευκαιρία για ξεκούραση, χαλάρωση και ανάκτηση δυνάμεων από την ρουτίνα της χειρωνακτικής εργασίας. (Baldry, 2010:8). Τα χαρακτηριστικά των διονυσιακών εορτών μαρτυρούν πολλές ομοιότητες με αυτά του δράματος.

Δεν είναι εξακριβωμένο ποιά ακριβώς ήταν η σχέση της διονυσιακής λατρείας με το δράμα και με ποιόν ακριβώς τρόπο αυτό προέκυψε από αυτήν. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, τόσο η τραγωδία όσο και η κωμωδία προήλθαν από τον αυτοσχεδιασμό. Ο ίδιος πιστεύει πως η τραγωδία έχει τις ρίζες της στο διθύραμβο, ένα χορικό άσμα προς τιμήν του Διονύσου. Πιο συγκεκριμένα, η γέννηση της τραγωδίας σύμφωνα με τον Αριστοτέλη οφείλεται στο διαχωρισμό του κορυφαίου του χορού από τον χορό και στην υπόδυση ενός ρόλου. Αντίστοιχα, κατά τον ίδιο, η κωμωδία έχει τις ρίζες της στα φαλλικά άσματα που επίσης είχαν σημαντική θέση στη διονυσιακή λατρεία. (Easterling & Knox, 2003:345-352).

1.2. ΕΙΔΗ

Τα είδη του αρχαίου ελληνικού δράματος είναι τρία: η τραγωδία, η κωμωδία, και το σατυρικό δράμα. Παρά την ιδιαίτερη σημαντική θέση της τραγωδίας, οι περισσότεροι δραματουργοί ασχολήθηκαν με όλα τα είδη, καθώς αυτό προέβλεπαν και οι κανονισμοί των μεγάλων δραματικών αγώνων που ελάμβαν χώρα κατά τη διάρκεια των θρησκευτικών εορτών προς τιμήν του Διονύσου. Παρακάτω θα παρουσιάσουμε τα βασικότερα χαρακτηριστικά του καθενός από τα τρία είδη, καθώς και το ρόλο που είχαν στην κοινωνία.

Το σημαντικότερο θεατρικό είδος θεωρείται η τραγωδία, αν κρίνουμε, πρώτον ότι οι τραγωδίες υπήρξαν περισσότερες από ό,τι τα έργα των άλλων ειδών, καθώς και ότι μέχρι σήμερα έχει αποτελέσει αντικείμενο πολυσχιδούς μελέτης σε όλον τον κόσμο. Ο Αριστοτέλης έδωσε έναν ιδιαίτερα λεπτομερή ορισμό όσον αφορά το είδος της τραγωδίας.

<< Έστιν ούν Τραγωδία μίμησις πράξεως σπουδαίας και τελείας μέγεθος εκούσης, ηδυσμένω λόγω, χωρίς εκάστου των ειδών εν τοις μορίοις, δρώντων και ου δι' απαγγελίας, δι' ελέου και φόβου περαίνουσα την των τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν>>

(Περί Ποιητικής, 1449^b:24-28)

Ο αριστοτελικός ορισμός της τραγωδίας έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης και συζήτησης εδώ και πολλούς αιώνες. Σε μια προσπάθεια να εξηγήσουμε τον ορισμό αυτό, καταλαβαίνουμε ότι πρόκειται για μια μίμηση μιας σημαντικής και ολοκληρωμένης πράξης, με μεγάλη έκταση, που είναι γραμμένη σε λόγο ποητικό, ο οποίος διαφοροποιείται σε καθένα από τα μέρη της. Η μίμηση αυτή δεν αποτελεί απαγγελία, αλλά περιλαμβάνει δράση και καταλήγει στην κάθαρση μέσα από το έλεος και το φόβο που προκαλούν τα παθήματα των ηρώων στους θεατές. Την αρχή της τραγωδίας ως διαμορφωμένου είδους αποτελεί η παράσταση της τραγωδίας του Αισχύλου *Πέρσαι* το 472 π.Χ. Και από τότε και μετά το συγκεκριμένο είδος έχει αποκτήσει πολιτικό και θρησκευτικό χαρακτήρα. (Easterling & Knox, 2003:345-352). Παρατηρούμε, επίσης, στα κείμενα να υπάρχει μια ευγένεια και παραμερίζεται κάθε τι που θεωρείται παράξενο, ασυνήθιστο ή χυδαίο. Σύμφωνα με κάποια παραδείγματα η τραγωδία διορθώθηκε σύμφωνα με το πνεύμα του κλασικισμού. (Romilly, 1996: 249). Κατά τον 18^ο αιώνα υπάρχει μια αυξανόμενη φροντίδα για ακρίβεια, σαν να πίστευαν ότι κάθε ανακρίβεια αποδυνάμωνε την ποιητική σημασία του έργου. Υπάρχει σεβασμός στις συνήθειες της εποχής που γράφτηκε το έργο, και αυτό φαίνεται από την πιστότητα των δομών και του περιεχομένου του έργου. (Romilly, 1996 : 248).

Αν θέλαμε να συνοψίσουμε τα βασικά χαρακτηριστικά του είδους της τραγωδίας,θα επισημαίναμε τη σύγκρουση δύο τάξεων, δύο αξιακών συστημάτων, την εκούσια πράξη του ελεύθερου ανθρώπου ,την καθοριστική παρουσία του μεταφυσικού στοιχείου(θεού-μοίρας), την απώλεια ενός αγαθού από την οποία υποφέρουν οι ήρωες και το γεγονός ότι τα γεγονότα συμβαίνουν σε μία συγκεκριμένη κοινωνία που υιοθετεί συγκεκριμένο σύστημα αξιών, αλλά ουσιαστικά αφορούν μια υπερηθική πραγματικότητα,μια κατάσταση που ξεπερνά τα τοπικά και χρονικά όρια.(Κακουδάκη Τ & Απέργη Π.,2008:43-51)

Το σατυρικό δράμα αποτελεί ένα είδος το οποίο μοιάζει με την τραγωδία όσον αφορά τη γλώσσα, το μέτρο και τους δραματουργούς τρόπους, είναι σχετικά σύντομο και έχει ζωηρό και κωμικό ύφος.

Τις περισσότερες φορές αποτελεί παρωδία γνωστών μυθολογικών υποθέσεων,από την οποία πηγάζει το κωμικό ύφος. Στο συγκεκριμένο είδος υπάρχει μόνιμη χρήση των σατύρων οι οποίοι εμφανίζονται συνοδευόμενοι απο τον Σειληνό, τον εκπρόσωπο του χορού, ο οποίος όμως αποτελεί και αυτόνομο δραματικό πρόσωπο. Συχνά στο σατυρικό δράμα υπάρχει μεγαλύτερη μετρική ελευθερία σε σύγκριση με την τραγωδία, ενώ πολλές φορές συναντάται η χρήση της καθουμιλουμένης καθώς και χονδροειδών αστείων και βωμολοχειών. Το σατυρικό δράμα παρουσιαζόταν μετά την τραγική τριλογία και ο ρόλος του ήταν η διακωμώδηση της τραγωδίας ως μέσου ανακούφισης των θεατών από την ένταση και την αγωνία πο είχαν βιώσει από αυτή.

Η κωμωδία αποτελεί ένα πολύ σημαντικό είδος του αρχαίου δράματος ο ρόλος του οποίου ήταν πολύ σημαντικός στην αρχαιότητα,καθώς ο ρόλος των κωμωδιογράφων είχε μεγάλη επιρροή στους πολίτες(Henderson,1990:270-275).Στα έργα της κωμωδίας θίγονταν σημαντικά πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα, ενώ διακωμωδούνταν δημόσια πρόσωπα της εποχής. Το κωμικό και το αστείο στοιχείο συνυπήρχαν με τον σοβαρό τόνο τον οποίο έδινε η εκφορά πολιτικού λόγου, είτε μέσα από συμβουλές είτε μέσα από επαίνους είτε μέσα από μομφές.(Nightingale.1999:174).Παρατηρείται και εδώ πρόοδος στην εξωτερική ακρίβεια,και ο μεταφραστής πολλές φορές παρασύρεται από την έμπνευση του και προσθέτει ή αντικαθιστά στίχους με δικούς του.(Romilly, 1996:252).

Η επιρροή που η αρχαία κωμωδία είχε στους πολίτες αναδεικνύεται μέσα από ένα ψήφισμα(440/439 π.Χ.),το οποίο απαγόρευε την εξατομικευμένη και ονομαστική σάτυρα προσώπων, το οποίο καταργήθηκε μετά από τρία χρόνια.(Dover,1968:129). Μέσα από την κωμωδία,οι ποιητές έπαιρναν θέση άμεσα ή έμμεσα και κατήγγειλαν τα κακώς κείμενα,ενώ συχνή ήταν η χρήση βωμολοχειών.(easterling & Knox,2003:471-504).

Στην κωμωδία απουσιάζει η μεταφυσική δράση και οι υπαρξιακά βαρύνουσες πράξεις, ενώ το είδος απευθύνεται στην νόηση του θεατή και όχι στο συναίσθημα. (Κακουδάκη & Απέργη, 2008:43-51).

Από τα παραπάνω, διαπιστώνει κανείς ότι τα είδη του αρχαίου θεάτρου κατείχαν σημαντική θέση στην αρχαία κοινωνία. Βλέπουμε μέσω της τραγωδίας, οι ήρωες να δοκιμάζονται μέσα από τις πράξεις τους και τις συνέπειες τους, άλλοτε θριάμβευαν και άλλοτε τιμωρούνταν, ενώ ήταν ιδιαίτερα έντονο το θεϊκό στοιχείο. Ανίθετα, στην κωμωδία δινόταν η ευκαιρία στους δραματουργούς να διαμαρτυρηθούν και να καταγγείλουν πρόσωπα και καταστάσεις της επικαιρότητας.

(<http://www.greekarchitects.gr>)

1.3. ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΙ

Οι πηγές που αναφέρονται στο αρχαίο θέατρο μαρτυρούν πολλά ονόματα δραματουργών της αρχαιότητας. Κάποιοι από αυτούς ασχολήθηκαν με προδρομικές μορφές του δράματος, ενώ έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην τελική διαμόρφωσή του κατά την περίοδο ακμής του. Ένας από αυτούς είναι ο ποιητής και μουσικός Αρίωνας, ο οποίος έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του διθυράμβου, καθώς συνέθεσε διθυράμβους στους οποίους παρουσίαζε τους χορευτές του μεταμφιεσμένους σε Σατύρους, ακολούθους του Διόνυσου. (Στέφος κ.ά., 2007:63-76). Έχει επίσης ήδη αναφερθεί η μορφή του Θέσπη, ο οποίος σύμφωνα με τον Αριστοτέλη εξέλιξε τον διθυράμβο, διαχωρίζοντας τον κορυφαίο του χορού, ο οποίος άρχισε να μιμείται απευθυνόμενος στον χορό. Τραγικοί ποιητές της πρώιμης περιόδου ήταν ο Χοιρίλος, ο Πρατίνας και ο Φρύνιχος. (Easterling & Knox, 2003:345-352).

Έχουμε τους τρεις μεγάλους τραγικούς ποιητές, τον Αισχύλο, Σοφοκλή και Ευριπίδη, των οποίων πολλά έργα σώζονται μέχρι σήμερα.

Ο Αισχύλος ήταν ο μεγαλύτερος από τους τραγικούς ποιητές. Λίγα πράγματα γνωρίζουμε για την ζωή του, σε αντίθεση με τα στοιχεία που έχουμε για την γραφή του. Αυτά ήταν η δεξιοτεχνία στη δημιουργία συναισθηματικά φορτισμένων σκηνών και εντυπωσιακών εικόνων, η οξύτητα της γλώσσας του και η καινοτομία του στις ορχηστρικές κινήσεις του χορού. Ασχολήθηκε με την ανθρώπινη μοίρα, ενώ αντιμετώπισε τον άνθρωπο σαν μέλος ενός συνόλου, μίας οικογένειας ή μιας πόλης. Σημαντικό ρόλο στα έργα του κατέχουν οι Θεοί, όπως και η θεϊκή δικαιοσύνη που εκπληρώνεται μέσα από την ανθρώπινη δράση. Τα έργα του έχουν έντονα κοινωνικό χαρακτήρα. (Easterling & Knox, 2003:375-394).

Ο αμέσως νεότερος σε ηλικία από τους τρεις μεγάλους τραγικούς ποιητές, είναι ο Σοφοκλής. Ο ίδιος εισήγαγε πολλές καινοτομίες στο αρχαίο θέατρο. Κάποιες από αυτές είναι η εισαγωγή του τρίτου υποκριτή, η αύξηση του αριθμού των χορευτών, η εισαγωγή της σκηνογραφίας και η προώθηση του μεμονωμένου δράματος έναντι της τριλογίας. Πολλοί μελετητές τον εγκωμιάζουν για την γλώσσα του, η οποία χαρακτηρίζεται από ευφράδεια και χάρη, ενώ άλλα προτερήματα του αναφέρονται στη διάρθρωση της πλοκής, στη διαγραφή των χαρακτήρων και στο θέαμα. Ο Σοφοκλής παρουσίαζε τη διττή φύση του ανθρώπου, από τη μία πλευρά την αξιοπρέπεια, την αξία, τη γενναιότητα, την ηθική και την εξυπνάδα, και από την άλλη, την ανημποριά και την θνητή του φύση, που είναι εκτεθειμένη σε κινδύνους των περιστάσεων. (Easterling & Knox, 2003:394-420).

Επόμενος μεγάλος τραγικός ποιητής, ο Ευριπίδης, ο νεότερος των τριών, θεωρείται εκπρόσωπος της εποχής των σοφιστών, μίας εποχής που χαρακτηρίζεται από ιδεολογικές έριδες, ανατρεπτικές ιδέες και τάσεις αμφισβήτησης των παλαιών ιδεών. Κατά τη διάρκεια της ζωής του δεν ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής, όπως δείχνουν οι λίγες νίκες των έργων του και η διακωμώδησή του από τον Αριστοφάνη. Ωστόσο μετά τον θάνατο του έγινε πολύ αγαπητός στις επόμενες γενιές. Το έργο του αντικατοπτρίζει την εποχή των σοφιστών, καθώς χαρακτηρίζεται από σκεπτικισμό και αμφισβήτηση. Θέματα των τραγωδιών του είναι η πολιτική, η εκπαίδευση των πολιτών, η θέση της γυναίκας και ο ρόλος του θεϊκού στοιχείου, μέσα από τα οποία εκφράζεθ την αμφισβήτηση των καθιερωμένων αξιών. Μεγάλη είναι η επίδραση της ρητορικής στο έργο του Ευριπίδη, καθώς οι χαρακτήρες υποστηρίζουν τις θέσεις τους τότε με μεγάλη δεξιοτεχνία και επιχειρήματα και τότε με ρήσεις φιλοσοφικού χαρακτήρα. Ο Ευριπίδης έδινε μεγάλη έμφαση στα λυρικά μέρη των τραγωδιών του, με τα οποία ήταν εμπλουτισμένες, ενώ συχνά είχαν χαλαρή σχέση με την πλοκή. Συχνά οι τραγωδίες του περιλαμβάνουν και το κωμικό στοιχείο. Σήμερα σώζονται 18ν τραγωδίες του. (Easterling & Knox, 2003:420-450).

Η εξέλιξη του έργου των τριών μεγάλων τραγικών συνδέεται άμεσα με την εξέλιξη της αθηναϊκής κοινωνίας, καθώς έζησε και δημιούργησε μέσα σε συγκεκριμένο ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο. Ο Αισχύλος έζησε την εποχή της γέννησης της αθηναϊκής δημοκρατίας. Της εγκαθίδρυσης του αθηναϊκού κράτους και των περσικών πολέμων. Ο Σοφοκλής αποτέλεσε τον κατεξοχήν ποιητή την άνθισης του αθηναϊκού πολιτεύματος και, τέλος, ο Ευριπίδης εξέφρασε την κρίση της αθηναϊκής κοινωνίας και δημοκρατίας και την αναζήτηση νέων θεατρικών μορφών. (Ζορμπαλάς, 1987:29).

Εκτός από τους τρεις μεγάλους τραγικούς ποιητές, κατά την ίδια περίοδο μαρτυρούνται και άλλοι τραγικοί, οι οποίοι θεωρούνται ελάσσονες μορφές και των οποίων δεν έχουν σωθεί έργα, όπως ο Μόρυχος, Ίων, Κριτίας, Αγάθων, Ξενοκλής, Καρκίνος (Easterling & Knox, 2003:451-458).

Από τα σημαντικότερα είδη του αρχαίου δράματος με κύριο εκπρόσωπο τον Αριστοφάνη, είναι η Αρχαία Αττική κωμωδία, και στη συνέχεια κυριαρχεί η Νέα Κωμωδία, με κύριο εκπρόσωπό της το Μένανδρο και διαδόχους τον Φιλήμονα και το Δίφιλο. (Easterling & Knox, 2003:471-566).

Η αρχαιότερη σωζόμενη κωμωδία του Αριστοφάνη είναι οι *Αχαρνείς*, έργο που διαδόθηκε στο 425 π.Χ., ενώ συνολικά σώζονται 11 έργα του ιδίου. Παρόλο που σε αυτά συναντά κανείς μεγάλη ποικιλία θεμάτων και χαρακτήρων, υπάρχει σε όλα ένα κοινό δομικό στοιχείο. Στηρίζονται όλα σε μία επαναστατική ιδέα, η οποία παρουσιάζεται ως τρόπος αλλαγής μιας κατάστασης την οποία ο ήρωας δεν μπορεί άλλο να ανεχθεί. Έτσι, παρά τις αντιδράσεις, ο ήρωας θέτει την ιδέα του σε εφαρμογή, ενώ οι συνέπειες από την εφαρμογή αυτή είναι για άλλους θετικές και για άλλους αρνητικές. Τα ζητήματα που τίθενται μέσα στις κωμωδίες του Αριστοφάνη αφορούν στη δημόσια σφαίρα, ενώ μετατοπίζονται στην ιδιωτική σφαίρα του ήρωα και της οικογένειας του. Θέματα που τον απασχολούν είναι η ειρήνη και ο πόλεμος, η κατανομή του πλούτου, η εκπαίδευση, η διαμάχη του σύγχρονου με το παραδοσιακό και η θεατρική τέχνη. Ο πραγματικός κόσμος στα έργα του Αριστοφάνη μεταμορφώνεται σε έναν απλούστερο, πολύχρωμο κόσμο, όπου τα προβλήματα υποχωρούν μπροστά στις επιθυμίες του απλού ανθρώπου που διακρίνεται από θάρρος και τύχη. Το τέλος των έργων περιλαμβάνει ένα ξεφάντωμα, το οποίο αποτελεί παράδοση στην Αρχαία κωμωδία, ενώ η γλώσσα χαρακτηρίζεται από την αμεσότητα και την ποικιλία του προφορικού λόγου.(Easterling & Knox,2003:475-550).

Ο Μένανδρος αποτελεί τον κύριο εκπρόσωπο της Νέας Κωμωδίας, η οποία διαφοροποιείται από την προγενέστερη κωμωδία ως προς τα θέματα και το ύφος. Το βασικότερο χαρακτηριστικό της είναι η τοποθέτηση της δράσης του έργου στον οικείο χώρο της ιδιωτικής ζωής, και πιο συγκεκριμένα στις ενδοοικογενειακές σχέσεις, ενώ συνήθως η πλοκή περιστρέφεται γύρω από μία ερωτική ιστορία. Στην ουσία, ο Μένανδρος επιλέγει μια σχετικά γνωστή κατάσταση και την παραλλάσσει τοποθετώντας τη σε ένα νέο πλαίσιο, με αποτέλεσμα να παρουσιάζει μια νέα ενδιαφέρουσα εκδοχή της. Μέσα από τα θέματα και τη μυθοπλασία της Νέας Κωμωδίας προσφέρεται η ευκαιρία στους ανθρώπους να αποδράσουν σε έναν κόσμο όπου οι επιθυμίες τους μπορούν να πραγματοποιηθούν και όπου μπορούν να ταυτιστούν με τους ήρωες της ιστορίας. Τέλος, ο δραματουργός έχει την ευκαιρία να συμβουλέψει και να διαπαιδαγωγήσει το κοινό.(Easterling & Knox,2003:550-565).

1.4 ΘΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΡΓΑ

Όπως είναι φυσικό,πολλά είναι τα θέματα που συναντά κανείς στο αρχαίο δράμα. Τα θέματα αυτά ανήκουν είτε στους μεγάλους μυθικούς κύκλους που ήταν ήδη διαδεδομένοι, είτε αντλούνται από ιστορικά και πολιτικά γεγονότα.

Στην τραγωδία συνηθίζονται τα μυθολογικά θέματα,ενώ δεν λείπουν και τα ιστορικά,στο σατυρικό δράμα διακωμωδούνται μόνο θέματα από την μυθολογία,ενώ στην κωμωδία συνήθως θίγονται ζητήματα της πολιτικής επικαιρότητας και καυτηριάζονται επίκαιρες καταστάσεις,χωρίς να απουσιάζουν και τα μυθολογικά θέματα, οι αναφορές στον κόσμο των γραμμάτων, καθώς και οι περιπέτειες φαντασίας.(Easterling & Knox,2003:345-352. 492-511).

Η μυθολογία αποτελούσε σημαντική πηγή έμπνευσης για το αρχαίο δράμα. Είναι πιθανό ότι στις απαρχές του το δράμα αξιοποιούσε θέματα μυθολογικά που σχετιζόταν με τον θεό Διόνυσο. Υπάρχουν μαρτυρίες για έργα που αναφέρονται στο Διόνυσο, ωστόσο σήμερα το μόνο έργο με τέτοιο θέμα που σώζεται είναι οι *Βάκχαι* του Ευριπίδη.(Dodds,2004:lxiiiv). Γενικά, οι περισσότερες τραγωδίες αντλούν τα θέματα τους από τους τρεις μυθολογικούς κύκλους, τον Τρωικό, τον Αργοναυτικό και τον Θηβαϊκό. Ωστόσο, δεν έλειπαν και τα θέματα από τη σύγχρονη πραγματικότητα, τα οποία ήταν όμως σπανιότερα. Ένα τέτοιο έργο είναι οι *Πέρσαι* του Αισχύλου, και αναφέρεται στην ήττα του Δαρείου κατά την εκστρατεία του εναντίον των Ελλήνων. Μεγάλη σημασία έχει η τραγωδία *Μιλήτου Αλωσις* του Φρυνίχου,η παράσταση της οποίας ξεσήκωσε πλήθος αντιδράσεων στο αθηναϊκό κοινό και έλαβε έντονα πολιτικές προεκτάσεις.

Όπως ήδη ανέφερα, υπάρχει διαφορά στα θέματα της Αρχαίας με τη Νέα Κωμωδία. Η πρώτη αντλεί τα θέματα της κυρίως από την πολιτική και κοινωνική επικαιρότητα, ενώ χρησιμοποιεί και άλλα από τη μυθολογία, με διάθεση παρωδίας, καθώς και θέματα φαντασίας, περιπέτειες που συμβαίνουν σε εξωτικά μέρη. Συχνές είναι οι αναφορές στον κόσμο της διάνοησης, είτε στους σύγχρονους των κωμωδιογράφων είτε σε παλαιότερους δημιουργούς,όπως ο Όμηρος. Αντίθετα, η Νέα Κωμωδία χρησιμοποιεί θέματα που αφορούν την ιδιωτική σφαίρα,τις προσωπικές και οικογενειακές σχέσεις των ανθρώπων.(Easterling & Knox,2003:550-560).

Το σατυρικό δράμα,αντλεί τα θέματα του από τη μυθολογία, ενώ στη συνέχεια τα παρωδεί,γεγονός που προκαλεί γέλιο. Αποφεύγεται η χρήση και η διακωμώδηση στοιχείων της επικαιρότητας,καθώς και προσώπων και γεγονότων,σε αντίθεση με την κωμωδία που ασχολείται κυρίως με αυτή.(Easterling & Knox,2003:459-470).

Στο σημείο αυτό, να αναφέρω ότι στη παρούσα μελέτη θα ασχοληθούμε κυρίως με τα είδη της κωμωδίας και της τραγωδίας, τα οποία εκ των πραγμάτων ήταν άμεσα συνδεδεμένα με την κοινωνία στην οποία γεννήθηκαν. Τα έργα είναι όσα σώθηκαν ολόκληρα από τους τρεις μεγάλους τραγικούς, καθώς και οι σωζόμενες κωμωδίες του Αριστοφάνη και του Μενάνδρου, με σκοπό να ανδειχθεί ο κοινωνικός ρόλος του αρχαίου δράματος. Παρακάτω παρουσιάζονται ονομαστικά τα εν λόγω έργα.

Τραγωδίες Αισχύλου

Πέρσαι, Επτά επί Θήβας, Ικέτιδες, Προμηθεύς Δεσμώτης, Αγαμέμνων, Χοηφόροι, Ευμένιδες

Τραγωδίες Σοφοκλή

Αντιγόνη, Φιλοκτήτης, Ηλέκτρα, Τραχίνιαι, Αίας, Οιδίπους Τύραννος, Οιδίπους επί Κολωνώ

Τραγωδίες Ευριπίδη

Ηλέκτρα, Μήδεια, Ιφιγένεια εν Αυλίδι, Ιφιγένεια εν Ταύροις, Ίων, Άλκηστις, Ιππόλυτος, Φοίνισσαι, Βάκχαι, Εκάβη, Τρωάδες, Ανδρομάχη, Ηρακλείδαι, Ικέτιδες, Ορέστης, Ηρακλής Μαινόμενος, Ρήσος

Κωμωδίες Αριστοφάνη

Αχαρνής, Ιππής, Νεφέλαι, Σφήκες, Ειρήνη, Όρνιθες, Λυσιστράτη, Θεσμοφοριάζουσες, Βάτραχοι, Εκκλησιάζουσες, Πλούτος

Κωμωδίες Μενάνδρου

Δύσκολος, Επιτρέποντες, Η Σαμία

https://www.google.gr/search?q=%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%89%CF%80%CE%B5%CE%B9%CE%BF+%CE%B1%CF%80%CE%BF+%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%B9%CE%B1+%CE%B8%CE%B5%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%B7+%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjL4sLW_MPZAhWQaFAKHb9kCN8Q_AUICigB&biw=1366&bih=662#imgsrc=kBdrkpk7eM4bcM

2. ΙΣΤΟΡΙΚΟ – ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Στο κεφάλαιο αυτό, θα ασχοληθούμε με το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της ελληνικής αρχαιότητας. Πιο συγκεκριμένα θα παρουσιάσουμε τις σημαντικότερες κοινωνικές και πολιτικές δομές, με σκοπό να αντλήσουμε στοιχεία τα οποία θα μας βοηθήσουν να πραγματοποιήσουμε τη σύνδεσή τους με το αρχαίο θέατρο, που αποτελεί και το κύριο αντικείμενο της μελέτης. Το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο παρουσιάζεται και αναλύεται για την κάθε περίοδο, πρώιμη-κλασική-και ελληνιστική και ύστερη αρχαιότητα, χωριστά, ενώ οι πτυχές του οι οποίες θα μας απασχολήσουν είναι η πολιτική, ο πόλεμος οι κοινωνικοί ρόλοι και η θρησκεία. Η ανάλυση που πραγματοποιείται έχει ως σημείο αναφοράς την πόλη της Αθήνας, αφού σε αυτή κυρίως άνθισε το αρχαίο ελληνικό θέατρο.

2.1 ΠΡΩΙΜΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιάσουμε το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της πρώιμης αρχαιότητας, δηλαδή στην εποχή πριν από την κλασική περίοδο, κατά την οποία πραγματοποιήθηκαν οι διεργασίες οι οποίες συντέλεσαν στην διαμόρφωση του αρχαίου κλασικού κόσμου.

Στην πρώιμη αρχαιότητα, και συγκεκριμένα στον “Ελληνικό Μεσαίωνα” έχουμε τις πρώτες μετακινήσεις των ελληνικών φύλων και την εγκατάστασή τους στην κεντρική Ελλάδα, καθώς και την ίδρυση των πρώτων ελληνικών κρατών, όπως η Αθήνα, η Σπάρτη, η Κόρινθος και τα Μέγαρα. (Λοΐζος, 2001: 163-165).

Τα πρώτα κράτη ήταν φυλετικά, όμως με το πέρασμα του χρόνου και κυρίως κατά τον 8^ο αιώνα π.Χ., απέκτησαν τη μορφή πόλης, όταν συστάθηκε αιρετή βουλή, η οποία αντικατέστησε το συμβούλιο των γερόντων και απέκτησε νομοθετική αρμοδιότητα, ενώ συνέρχονταν τακτικές συνελεύσεις του λαού. Ήταν τα πρώτα πολιτικά κράτη των οποίων η ίδρυση συνδέεται άμεσα και με την άνοδο στην εξουσία των ευγενών γαιοκτημόνων, που είχε ως αποτέλεσμα των παραγκωνισμό των βασιλέων. Στη συνέχεια βλέπουμε τη σταδιακή μετάβαση τους από την αριστοκρατία στη δημοκρατία, ενώ άρχισε η οικονομική τους ανάπτυξη, στην οποία έπαιξε ρόλο ο εκδημοκρατισμός των θεσμών, το εμπόριο και ο Α' αποικισμός που στράφηκε προς τα παράλια της Μικράς Ασίας και την Κάτω Ιταλία. (Λοΐζος, 2001 : 165-177).

Παρατηρούμε ότι παρά τον εκδημοκρατισμό του πολιτεύματος, δεν απουσιάζουν οι κοινωνικές διακρίσεις που έχουν να κάνουν με την κοινωνική θέση των ανθρώπων. Διαχωρίζονται λοιπόν, σε πολίτες και μη πολίτες, σε ελεύθερους και δούλους, άνδρες και γυναίκες. Παρόλα αυτά όμως, υπάρχει ο σεβασμός στον άνθρωπο και η προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων. (Παπαδής, 2009: 24-26 . 80-85).

Οι Έλληνες της αρχαϊκής περιόδου έδιναν μεγάλη σημασία στην άσκηση της θρησκευτικής λατρείας, η οποία γινόταν πρώτα στα προγενέστερα μυκηναϊκά ιερά και έπειτα σε ιδιαίτερους ναούς. Εκτός από την επίσημη θρησκεία, υπήρχαν και μυστηριακές, οργιαστικές λατρείες, όπως αυτή του Διονύσου και της Δήμητρας στα Ελευσίνια Μυστήρια, ενώ μεγάλη σημασία δινόταν και στον εξευμενισμό των θεών, με την παροχή θυσιών και προσφορών. Η ελληνική θρησκεία και η διαμόρφωση της ελληνικής μυθολογίας για την δημιουργία του κόσμου και την γέννηση των θεών, είναι άρρηκτα συνδεδεμένες. (Λοΐζος, 2001: 193-195).

Οι Περσικοί πόλεμοι σηματοδοτούν το τέλος της αρχαϊκής και την αυγή της κλασικής περιόδου. Η μεγάλη σύγκρουση μεταξύ Ελλήνων και Περσών το διάστημα 499-479 π.Χ. Καθώς και μεγάλες νίκες των Ελλήνων άνοιξαν το δρόμο για την ακμή της κλασικής εποχής.

Σημαντικοί σταθμοί των εκστρατειών των Περσών είναι του Μαρδονίου στη Μακεδονία και τη Θράκη, η μάχη του Μαραθώνα στην οποία οι Πέρσες ηττήθηκαν οικτρά, η μάχη των Θερμοπυλών, όπου οι εναπομείναντες Σπαρτιάτες και Θεσπείς υπερασπίστηκαν ως το τέλος τα ελληνικά εδάφη, και η ναυμαχία της Σαλαμίνας, που έληξε με τη νίκη των Ελλήνων χάρη στην ευφυΐα και τη στρατηγική του Θεμιστοκλή.(Λοΐζος, 2001 : 203-218).

Από την εποχή αυτή δεν έχουμε κάποιο σωζόμενο θεατρικό έργο. Ωστόσο θεωρήσα απαραίτητο να παρουσιάσω κάποια χαρακτηριστικά της, επειδή τότε τέθηκαν οι βάσεις για τη δημιουργία της κλασικής κοινωνίας και τότε έζησε και έδρασε ο Αισχύλος, ο πρωιμότερος από τους τραγικούς ποιητές, ο οποίος μάλιστα πήρε μέρος στους περσικούς πολέμους, ενώ το πρώτο έργο του *Πέρσαι* αναφέρεται σε αυτούς. Επίσης, οι πρώτες τραγωδίες παρουσιάστηκαν κατά τα τέλη του 6^{ου} αιώνα, από το 535-534 π.Χ. και μετά που εισήχθησαν στους αγώνες των Μεγάλων Διονύσιων, παρόλο που δεν έχουμε κάποιο σωζόμενο έργο από τους προγενέστερους του Αισχύλου.(Λοΐζος, 2001 : 336).

2.2 ΚΛΑΣΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Η εποχή που ακολουθεί το τέλος των Περσικών Πολέμων ονομάζεται κλασική και περιλαμβάνει σχεδόν ολόκληρους τους αιώνες 5^ο και 6^ο π.Χ. Ο 5^{ος} αιώνας ή "Χρυσός", αποτελείται την ακμή της αθηναϊκής δημοκρατίας, την ίδρυση της αθηναϊκής συμμαχίας, τη διακυβέρνηση του Περικλή και τον Πελονησιακό πόλεμο, που λήγει με την ήττα των Αθηναίων και την επιβολή από τους Σπαρτιάτες του καθεστώτος των Τριάκοντα τυράννων. Στον 4^ο αιώνα έχουμε την άνοδο άλλων ελληνικών πόλεων, όπως η Σπάρτη και η Θήβα, τη σύσταση της Β' Αθηναϊκής ηγεμονίας, τις προσπάθειες ένωσης των ελληνικών πόλεων εναντίον της ανερχόμενης δύναμης του Φιλίππου Β' της Μακεδονίας και τέλος, την επιβολή της δύναμης του πάνω σε αυτές. (Λοΐζος, 2001 : 218-397).

Στην περίοδο αυτή, με τη συμβολή των ανθρώπων από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα στους περσικούς πολέμους και με το αποτέλεσμα της νίκης, ενισχύονται οι δημοκρατικοί θεσμοί. Το γεγονός αυτό τους αναβάθμισε πολιτικά και κοινωνικά, ενώ ισχυροποίησε τη βάση της δημοκρατίας. Ο Εφιάλτης αποδυνάμωσε τον Άρειο Πάγο και γενικότερα τις αριστοκρατικές δομές της πόλης των Αθηνών (Παπαδής, 2009:44-46). Ήταν ιδιαίτερα ριζοσπαστικός και έκανε μεταρρυθμίσεις τις οποίες δεν είχε διανοηθεί ο Κλεισθένης. (Στεφανόπουλος, 2004 : 435-450).

Ένας πολιτικός ηγέτης του 5^{ου} αιώνα ήταν ο Περικλής, ο οποίος έδινε έμφαση στην πρωτοτυπία του πολιτεύματος, στο σεβασμό στους νόμους και την αξιοκρατία, στην πολιτική ελευθερία, στην ισονομία και ξεχώριζε για τον φιλολαϊκό του χαρακτήρα. (Παπαδής, 2009 : 46-49). Σε καμία όμως περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί ο εμπνευστής του δημοκρατικού πολιτεύματος, αφού στηρίχθηκε στα θεμέλια που έθεσε ο Εφιάλτης και προγενέστεροι πολιτικοί. Θεωρείται, όμως, ο "αρχιτέκτονας" του δημοκρατικού πολιτεύματος, αφού επίλυσε δύσκολα εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα. Άνθρωπος με δημοτικότητα και πειθώ, απευθυνόταν σε κοινό με συνειδητοποιημένους δημοκρατικούς πολίτες με πλήρη πολιτικά δικαιώματα και δικαίωμα ψήφου.

Η Εκκλησία του δήμου, η συνέλευση δηλαδή των πολιτών, ήταν αρμόδια για την εκλογή αρχόντων, για τη λήψη σημαντικών αποφάσεων, όπως για παράδειγμα την ειρήνη και τον πόλεμο, και για την επιβολή συγκεκριμένων ποινών. (Λοΐζος, 2001: 248-255).

Τον 5^ο αιώνα αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα οι τέχνες και τα γράμματα, και συνεπώς δημιουργήθηκαν τα μεγάλα κλασικά έργα αρχιτεκτονικής και γλυπτικής, καθώς επίσης και το θέατρο, η ποίηση, η ιστοριογραφία, η φιλοσοφία και η ρητορική. Η ανάπτυξη των τεχνών, των γραμμάτων και των επιστημών κατά την κλασική περίοδο συνδέεται με το δημοκρατικό πολίτευμα, την οικονομική ανάπτυξη και τον ελεύθερο χρόνο των πολιτών για πνευματική απασχόληση. (Λοΐζος, 2001:240-248)

Τα είδη της κλασικής περιόδου σχετικά με την καλλιτεχνική δημιουργία, χαρακτηρίζονται από την τάση για αρμονία, ισορροπία και τελειότητα. Μεγάλα δημόσια έργα έγιναν χάρη στην οικονομική ανάπτυξη των Αθηνών τον 5^ο αιώνα, όπως ήταν ναοί στην Ακρόπολη και αλλού και άλλα δημόσια έργα, που συνετέλεσαν στη λάμψη της κλασικής Αθήνας. Η έκταση και το αρκετά ριζοσπαστικό πολίτευμα της Αθήνας ευνοούσα την ανάπτυξη των τεχνών και κατέστησαν την πόλη το κέντρο της πνευματικής ζωής των Ελλήνων. (Cartledge, 2007: 3-4).

Στη συνέχεια όμως, με τον Πελοποννησιακό πόλεμο μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, Αθήνα-Σπάρτη, χάθηκε όλη η λάμψη και η ακμή που είχαν καταφέρει, με τον πόλεμο να τελειώνει με την ήττα της Αθήνας. Αυτό επηρέασε αρνητικά την σημερινή πρωτεύουσα, αφού η Σπάρτη τους επέβαλε εξευτελιστικούς όρους και κατέλυσε τη δημοκρατία, ενώ επέβαλε ένα τυραννικό καθεστώς που επηκρατούσε η βία και η τρομοκρατία. Τους στέρησαν τα πολιτικά τους δικαιώματα και κατήργησαν τους δημοκρατικούς νόμους, με την αποκατάσταση της δημοκρατίας στην Αθήνα να έρχεται το 403 π.Χ. (Παπαδης, 2009: 26-32, Λοϊζος, 2001: 255-285).

Ο 4^{ος} αιώνας αποτέλεσε μία περίοδο παρακμής σε σχέση με τον προηγούμενο. Μετά τη λήξη του Πελοποννησιακού πολέμου, σε πολλές πόλεις εγκαθιδρύθηκαν, έστω και για λίγο, ολιγαρχικά καθεστώτα. Γενικά πρόκειται για μία περίοδο συνεχών πολέμων και ανταγωνισμών, οι οποίοι οδήγησαν στη διάσπαση και την πολιτική παρακμή. (Λοϊζος, 2001: 295).

Η κλασική εποχή είναι γνωστή για την ακμή του δημοκρατικού πολιτεύματος, γεγονός που βεβαιώνεται από την αποδοχή του θεσμού της δουλείας. Σε πολλές κλασικές πόλεις, υπήρχαν δούλοι που προέρχονταν είτε από αιχμαλωσία πολέμων, είτε από αγορές, και εργάζονταν στα σπίτια των πολιτών ως παιδαγωγοί, υπηρέτες, εργάτες. Δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα, και στην ίδια κατηγορία ανήκαν και οι γυναίκες και όσοι είχαν γεννηθεί από γονείς που δεν κατάγονταν και οι δύο από την Αθήνα. Έτσι, διαπιστώνουμε ότι η Αθήνα αποτελούσε μια κλειστή κοινωνία. (Λοϊζος, 2001: 388-391).

Μεγάλο ρόλο στην καθημερινότητά, των Ελλήνων της κλασικής περιόδου, και στην καλλιτεχνική τους δημιουργία, έπαιξε η θρησκεία, που εκφραζόταν μέσα από την τέχνη, η οποία βρισκόταν στην υπηρεσία του θρησκευτικού τους αισθήματος. Μιλώντας για θρησκεία, να πούμε ότι είχε δύο διαστάσεις: την επίσημη θρησκεία ως θεσμός της πόλης, και η ατομική θρησκευτικότητα. Η πρώτη ασκούσαν με διάφορες λατρευτικές εκδηλώσεις, πομπές, τελετές και θυσίες, ενώ η δεύτερη εκδηλώνονταν στην ιδιωτική σφαίρα με ατομικές θυσίες και λατρεία αντικειμένων. Στις περισσότερες πόλεις γινόταν μεγάλες θρησκευτικές εορτές προς τιμήν των θεών, οι οποίες τελούσαν πολύ σημαντικά δημόσια γεγονότα. (Λοϊζος, 2001: 332-336).

Το θέατρο είναι από τα είδη που άνθησαν κατά την κλασική περίοδο, κατά την οποία τελούνταν δραματικοί αγώνες στην Αθήνα και σε άλλες πόλεις, στη διάρκεια θρησκευτικών εορτών, και συγκεκριμένα στα Μεγάλα Διονύσια και τα Λήναια. Η οργάνωση των αγώνων αποτελούσε μέλημα του κράτους, ενώ η χρηματοδότηση ήταν αρμοδιότητα των εύπορων πολιτών. (Λοΐζος, 2001 :336-344). Στην κλασική εποχή γράφτηκαν τα σπουδαιότερα έργα που αναφέρονται στη συγκεκριμένη μελέτη, καθώς τότε έζησαν οι μεγαλύτεροι δημιουργοί, ο Αισχύλος, ο Σοφοκλής, ο Ευριπίδης και ο Αριστοφάνης.

[https://www.google.gr/search?biw=1366&bih=662&tbm=isch&sa=1&ei=3zOUWubnI5KwkwX7_LSgCA&q=%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B7+%CF%84%CE%BF%CF%85+%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%BB%CE%B7&oq=%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B7+%CF%84%CE%BF%CF%85+%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%BB%CE%B7&gs_l=psy-ab.3...12648.18209.0.18465.20.17.0.3.3.0.220.1875.0j14j1.16.0...0...1c.1.64.psy-ab..1.13.1278.0..0j0i67k1j0i8i30k1j0i24k1.101.9082mNNKES4#imgsrc=Vn-Hq99rNwQ4uM:\)](https://www.google.gr/search?biw=1366&bih=662&tbm=isch&sa=1&ei=3zOUWubnI5KwkwX7_LSgCA&q=%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B7+%CF%84%CE%BF%CF%85+%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%BB%CE%B7&oq=%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B7+%CF%84%CE%BF%CF%85+%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%BB%CE%B7&gs_l=psy-ab.3...12648.18209.0.18465.20.17.0.3.3.0.220.1875.0j14j1.16.0...0...1c.1.64.psy-ab..1.13.1278.0..0j0i67k1j0i8i30k1j0i24k1.101.9082mNNKES4#imgsrc=Vn-Hq99rNwQ4uM:)

2.3 ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΥΣΤΕΡΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

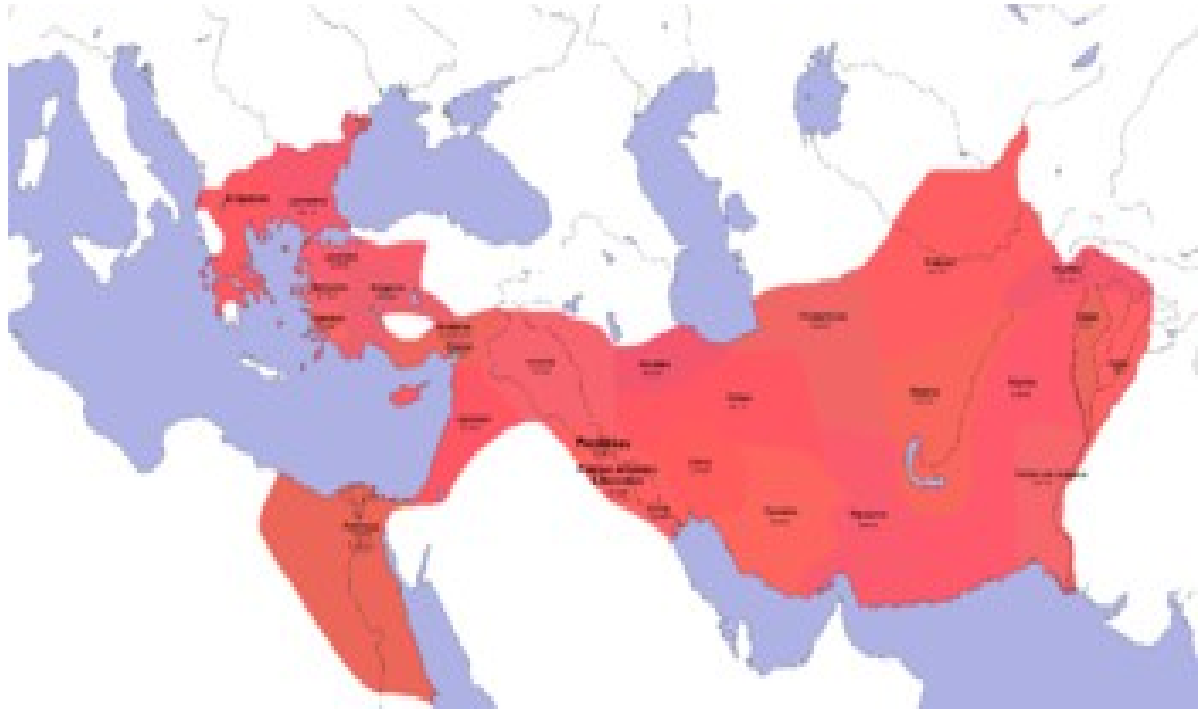
Στην ενότητα αυτή θα αναφερθούμε στον Μέγα Αλέξανδρο και τη δράση του, ο οποίος έμεινε στην ιστορία εξαιτίας της ευφυΐας του και των στρατιωτικών του επιτυχιών. Παρά το νεαρό της ηλικίας του κατάφερε να κατακτήσει μεγάλες εκτάσεις της γης, από την Ανατολή έως το δέλτα του Ινδού ποταμού, οι οποίες μετά τον θάνατό του έμειναν ακυβέρνητες. Η επέκταση του Αλεξάνδρου εδραίωσε την ελληνική κυριαρχία στην Ανατολή, ως την εμφάνιση των Ρωμαίων, καθιέρωσε την ελληνική γλώσσα και διέδωσε τον ελληνικό πολιτισμό. (Λοΐζος, 2001:458).

Στις πόλεις του ελλαδικού χώρου η κατάσταση χαρακτηρίζεται τόσο από γενικότερη οικονομική και πολιτική παρακμή, όσο και από μείωση του πληθυσμού. Οι άλλοτε δυνατές πόλεις-κράτη δεν μπορούν να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους, καθώς οι μεγάλες μοναρχίες έχουν περισσότερη δύναμη κυριαρχίας. Έτσι εισάγονται οι θεσμοί της ισοπολιτείας και της συμπολιτείας, με σκοπό να διατηρήσουν την αυτονομία τους. (Walbank, 1999:197-223).

Κατά την ελληνιστική περίοδο παρουσιάζονται διαφορές όσον αφορά το θρησκευτικό τομέα στον ελληνιστικό κόσμο. Παρά την συνεχόμενη λατρεία των θεών υπάρχει κάποιου είδους αμφισβήτηση, η οποία έχει τις ρίζες της σε διάφορα φιλοσοφικά ρεύματα. Αντίθετα, εξελίσσεται η λατρεία σε πίο αφηρημένες έννοιες, όπως η Τύχη και εισάγεται η λατρεία σημαντικών θνητών, όπως μεγάλων ηγετών και μοναρχών. (Walbank, 1999:293-319).

Στο τέλος του 3^{ου} και κυρίως τον 2^ο αιώνα π.Χ. Εμφανίζεται μία νέα δύναμη που επιχειρεί να εξαπλωθεί προς πολλές περιοχές της Μεσογείου και της Ανατολής. Η Ρώμη πρόκειται να αποτελέσει την κυρίαρχη δύναμη της Ύστερης αρχαιότητας. Η Ρώμη διεξάγει πλήθος πολεμικών επιχειρήσεων προς διάφορες περιοχές του ελληνικού κόσμου και όχι μόνο, και υποτάσσει τους κατοίκους της, εγκαθιστώντας ένα καθεστώς υποτέλειας. Τα ελληνιστικά βασίλεια υποκύπτουν και αυτά στην ισχύ της Ρώμης. (Walbank, 1999:319).

Από την ύστερη αρχαιότητα θα ασχοληθούμε με τον Μένανδρο και τη Νέα Κωμωδία, έργο που αναπτύχθηκε στην ελληνιστική περίοδο και αποτέλεσε την τελευταία φάση της αρχαίας ελληνικής κωμωδίας. Μέσα από την μελέτη της Νέας Κωμωδίας θα προσπαθήσουμε να αντλήσουμε στοιχεία της ελληνιστικής κοινωνίας και να αναδείξουμε τον τρόπο με τον οποίο το θέατρο της περιόδου συνδέεται με την κοινωνία.

https://www.google.gr/search?q=%CE%B7+%CE%B1%CF%85%CF%84%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%B1+%CF%84%CE%BF%CF%85+%CE%B1%CE%BB%CE%B5%CE%BE%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%BF%CF%85&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwj6-eT_8PZA hWF_aQKHdgHA4kQ_AUICigB&biw=1366&bih=662#imgrc=LWMMLaIfgUcDFM:~

3. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

Η τέχνη της αθηναϊκής δημοκρατίας, ειδικότερα του 5^{ου} αιώνα, θέτει το πρόβλημα του ανθρώπου και των υποχρεώσεων του στην κοινωνία, ενώ χαρακτηρίζεται από ανθρωπιά και συμπάθεια προς τον λαό. Τα στειχία αυτά αφορούν και τη θεατρική τέχνη και ειδικότερα το έργο των τριών μεγάλων τραγικών, οι οποίοι μέσα στο έργο τους απεικονίζουν ιδέες που προκαλούν κοινωνικό προβληματισμό. Τα περισσότερα έργα είναι διαποτισμένα με ανθρωπισμό.(Ζορμπαλάς,1987:40). Το θέατρο στην αρχαία Αθήνα ήταν ένα μαζικό φαινόμενο, το οποίο δεν είχε απλώς ως πολιτικό υπόβαθρο την πόλη, αλλά αποτελούσε ενεργό συστατικό του πολιτικού προσκηνίου, με πολύ μεγάλη σημασία.(Cartledge,2007:3). Για το λόγο αυτό θα πρέπει να εξετάσουμε και να αναλύσουμε όλες τις πτυχές της αρχαίας κοινωνίας που αναδεικνύονται μέσα από το αρχαίο δράμα και να κατανοήσουμε τη σχέση του θεάτρου με την αρχαία κοινωνία.

3.1 ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΣ

Στη συγκεκριμένη ενότητα θα ασχοληθούμε με το ζήτημα της πόλης και την ιδιότητα του πολίτη, έτσι όπως αυτή διαγράφεται από το αρχαίο θέατρο ως θεσμός της πόλης, αλλά και μέσα από συγκεκριμένα δράματα τα οποία αναδुकνεύουν θέματα σχετικά με τον πολιτικό τομέα. Θα μιλήσουμε για το δημοκρατικό πολίτευμα, τα χαρακτηριστικά του, τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα του, για την ιδιότητα του πολίτη στην αρχαία Ελλάδα, τη σημασία των νόμων και το σεβασμό σε αυτούς, όπως και ζητήματα εξουσίας.

Τον 6^ο αιώνα, στην αρχαία Αθήνα και σε άλλες πόλεις αναπτύσσονται δημοκρατικά πολιτεύματα με τους πολίτες να έχουν δικαιώματα και να συμμετέχουν ενεργά στη λήψη αποφάσεων για την πόλη. Η έννοια του πολίτη αναπτύσσεται παράλληλα με την έννοια της πόλης και αποκτά ιδιαίτερα βαρύνουσα σημασία, αφού πλέον δεν πρόκειται για υπήκοο, αλλά για ενεργό μέλος της κοινωνίας. Δύο από τους πιο δημοκρατικούς θεσμούς που αναδुकνεύουν την ισχύ των πολιτών στην Αθήνα είναι η Εκκλησία του Δήμου και η Ηλιαία.

Η Εκκλησία του Δήμου, με δημιουργό της τον Κλεισθένη, ήταν μια υπαίθρια και περιοδική συνέλευση των πολιτών της Αθήνας με διάφορες αρμοδιότητες, όπως είναι τα δημόσια οικονομικά, οι υποθέσεις πολέμου και ειρήνης, τα αμυντικά έργα, το εμπόριο και η νομοθεσία. Επί Σόλωνα, οι συνεδριάσεις γινόταν στην αγορά, ενώ από την εποχή του Κλεισθένη και μετά στην Πνύκα, χωρίς να αποκλείεται και η συνεδρίαση σε άλλα μέρη. (Στεφανόπουλος, 2004 : 613-621).

Στις συνεδριάσεις της Εκκλησίας του Δήμου και στις παραστάσεις της τραγωδίας βλέπουμε πολλά κοινά στοιχεία, όπως είναι η τέλεση τελετουργιών, η θυσία πριν την έναρξη και η αίσθηση πολιτικής και θρησκευτικής κοινότητας των πολιτών. (Cartledge, 2007: 22-30). Στις περισσότερες κωμωδίες του Αριστοφάνη περιγράφεται η διαδικασία λειτουργίας της Εκκλησίας του Δήμου, μέσα από τις οποίες αντλεί κανείς στοιχεία για την ώρα της συνεδρίασης, θέματα που συζητούσαν, τη συμμετοχή και τη στάση των Αθηναίων απέναντι στα κοινά, τη δράση των ρητόρων και τη λήψη αποφάσεων. Από τα έργα *Εκκλησιάζουσα*, *Αχαρνής*, *Ιππής*, *Λυσιστράτη*, *Σφήκες* και *Θερμοφориιάζουσαι* παίρνουμε τις παραπάνω πληροφορίες.

Στο έργο *Εκκλησιάζουσαι*, στους στίχους 169-188, τίγονται ζητήματα όπως η παρακμή της πόλης εξαιτίας της διαφθοράς των ηγετών και η μικρή συμμετοχή των πολιτών στην Εκκλησία του Δήμου, η οποία αυξήθηκε όταν ο Αγύρριος επέβαλλε χρηματική αμοιβή για τους συμμετέχοντες.

“Τσακίσου λέω και τράβα να καθίσεις.... πως είναι άξιοι θανάτου οι πουλημένοι” (μτφρ. Κ. Βάρναλης).

http://www.pronews.gr/istoria/168989_i-ekklisia-toy-dimoy-kai-o-rolos-tis-stin-arhaia-athina

Ένας ακόμη θεσμός του 5^{ου} κυρίως αιώνα που λειτουργούσε στην Αθήνα και διευρύνθηκαν οι ρόλοι και τα καθήκοντα του στην εποχή του Εφιάλτη, ήταν το λαϊκό δικαστήριο της Ηλιαίας, που αντικατέστησε πολλές από τις αρμοδιότητες του Αρείου Πάγου και εκδίκασε τον κύριο όγκο των νομικών υποθέσεων των πολιτών της Αθήνας, αλλά και των συμμαχικών της πόλεων κατά την περίοδο της ηγεμονίας. Η λειτουργία της στηριζόταν σε ένα σύστημα έξι χιλιάδων ορκωτών δικαστών που κληρώνονταν κάθε χρόνο από κατάλογο εθελοντών και ήταν εξακόσιοι από κάθε φυλή άνω των τριάντα ετών, χωρίς οφειλές προς το δημόσιο και με πλήρη πολιτικά δικαιώματα (Στεφανόπουλος, 2004: 672-674).

Ο Αριστοφάνης μας δίνει επίσης πολλά στοιχεία όσον αφορά τον τρόπο λειτουργίας της Ηλιαίας, αλλά και την καχυποψία που είχε δημιουργηθεί γι' αυτή και για τους Ηλιαστές. Μέσα από τις *Σφήκες*, και συγκεκριμένα στους στίχους 217-229, βλέπουμε να καυτηριάζεται η συμπεριφορά των γερόντων της Ηλιαίας οι οποίοι κατά κάποιον τρόπο εκμεταλλεύονται την ισχύ που τους δίνεται εις βάρος του λαού και έτσι παρομοιάζονται με σφήκες που ρίχνουν το κεντρί τους. Άλλα έργα που αναφέρονται σε αυτό το ζήτημα είναι *Πλούτος*, *Βάτραχοι*, *Ιππής* και *Νεφέλαι*.

Η βασική έννοια της Αθηναϊκής δημοκρατίας είναι η έννοια του πολίτη, η οποία αντίθετα με αυτή του υπηκόου αναφέρεται στον ανεξάρτητο άνθρωπο, ο οποίος έχει συνείδηση των δυνάμεων του και καθορίζει την τύχη του μέσα από τις επιλογές του. Έτσι έχει την δυνατότητα της κριτικής και της επιλογής, ενώ ταυτόχρονα έχει τη συναίσθηση ότι πρέπει να υπακούει στους νόμους που αποτελούν το θεμέλιο της δημοκρατίας. (Pigkou-Repousi, 2012:20-28, Καστοριάδης, 2007:70).

Οι τύποι του πολίτη που παρουσιάζονται μέσα στο αρχαίο δράμα είναι διάφοροι και ανταποκρίνονται στους διάφορους χαρακτήρες της πραγματικής κοινωνίας.

Όπως διαπιστώσαμε η πόλη και οι πολίτες κατέχουν κεντρικό ρόλο στην αττική κωμωδία. Μέσα από τα έργα του Αριστοφάνη παρουσιάζεται η πολιτική κατάσταση, θίγονται αιχμηρά ζητήματα και καυτηριάζονται πρόσωπα και γεγονότα. Για το λόγο αυτό ο ρόλος της κωμωδίας ήταν καθοριστικός στη διαμόρφωση πολιτικής συνείδησης των Αθηναίων, καθώς και στη ζύμωση μέσα στην πολιτική συζήτηση και συμμετοχή στα κοινά. Από την άλλη πλευρά, η τραγωδία δεν ασχολούνταν με θέματα της επικαιρότητας, αλλά ανασκεύαζε ήδη γνωστούς μύθους ή πιο μακρινά ιστορικά γεγονότα. Ωστόσο, η ανασκευή αυτών των μύθων πολλές φορές συντελούσε στην κατανόηση της πολιτικής πραγματικότητας, εφόσον μέσα από αυτούς, αναδεικνόνταν ζητήματα που απασχολούσαν την πόλη και τους πολίτες και τους προβληματίζαν αναλόγως. (Pigkou-Repousi, 2012:49).

Ο σεβασμός στους νόμους τονίζεται ιδιαίτερα σε πολλές τραγωδίες της αρχαιότητας. Οι ήρωες των τραγωδιών υποχρεούνται να σέβονται και να τηρούν τους νόμους, γιατί, σε αντίθετη περίπτωση, τιμωρούνται για τις παράνομες πράξεις τους. Στην Αθηναϊκή δημοκρατία ο σεβασμός στους νόμους ήταν πρωταρχικό μέλημα των πολιτών. Ωστόσο, η διαφορά με την τραγωδία είναι ότι οι πολίτες δεν τηρούν τους νόμους από το φόβο της τιμωρίας, αλλά χάρη στην επίγνωσή τους ότι έτσι προστατεύουν της πόλη και την δημοκρατία. Η επίγνωση και η αυτονομία του ατόμου που επιλέγει ελεύθερα το σεβασμό στους νόμους, ανακλάται και σε κάποιες τραγωδίες.

Στην Αντιγόνη του Σοφοκλή για παράδειγμα, στ. 497-505, τίθεται το ζήτημα της ταφής του πτώματος ενός προδότη, στο οποίο η ηρωίδα επιλέγει την ανυπακοή σε μία πράλογη διαταγή, καθώς η διαταγή του Κρέοντα να αφήσει τον Πολυνείκη άταφο, έρχεται σε αντίθεση με τους άγραφους νόμους των θεών.

Στο έργο αυτό βλέπουμε το βαθύτερο σεβασμό στους αιώνιους νόμους και στη δημοκρατία, ενώ η διαταγή του Κρέοντα δηλώνει τον παραλογισμό και την αλαζονεία της τυρρανίας.

Η δύναμη της εξουσίας προβάλλεται συχνά στις τραγωδίες της αρχαιότητας, και παρουσιάζεται τότε ήπια και αποδεκτή και τότε ως αυθαιρεσία και ύβρις.

Στο έργο *Πέρσαι*,στ.675-690, παρουσιάζεται η μορφή του απόλυτου μονάρχη,στη συγκεκριμένη περίπτωση του Δαρείου,ως τίμιος και μετριοπαθής μονάρχης που κυβερνά με σύνεση και αγάπη για την πόλη και τους κατοίκους της, ενώ αντίθετα στο έργο *Αντιγόνη* του Σοφοκλή,στ.471-494, παρουσιάζεται ο μονάρχης Κρέοντας ως σκληρός και αλλαζόνας, κυβερνώντας χωρίς να έχει υπόψιν του ούτε τους νόμους των θεών ούτε,όμως,και τη θέληση των πολιτών.

Ο πολιτικός χαρακτήρας του αρχαίου δράματος μπορεί να αναζητηθεί σε διάφορα έργα είτε της τραγωδίας είτε της κωμωδίας. Αν και η κωμωδία ήταν αυτή που ασκούσε έντονα πολιτική κριτική, ο ρόλος της τραγωδίας ήταν η διερεύνηση διαχρονικών πολιτικών ζητημάτων, όπως η νομιμότητα και η δικαιοσύνη. Μάλιστα,κατά τη διοργάνωση των μεγάλων διονύσιων, σε μία επόχη κατά την οποία στην Αθήνα συνέρεε κόσμος από άλλες πόλεις,η τραγωδία δεν αποτελούσε τόσο ένα μέσο προβολής της πόλης,αλλά μία αφορμή για τη διατύπωση κοινωνικών και πολιτικών ερωτημάτων και την άσκηση κριτικής.

Συμπαιρένουμε λοιπόν ότι το αρχαίο δράμα είναι άμεσα συνδεδεμένο με την πολιτική στην αρχαία Ελλάδα. Μέσα από αυτό αναδεικνύονται έννοιες και συμπεριφορές οι οποίες ανακλούν τις αρχές του δημοκρατικού πολιτεύματος, της νομιμότητας, της δικαιοσύνης και της ενεργού συμμετοχής στο πολιτικό γίγνεσθαι. Μέσα από την τραγωδία αναδεικνύονται οι θεμιτές και αθέμιτες πολιτικές στάσεις σύμφωνα με τις αρχές της αθηναϊκής δημοκρατίας, ενώ μέσα από την κωμωδία εγείρεται ο πολιτικός προβληματισμός και διακωμωδούνται τα κακώς κείμενα και τα πολιτικά πρόσωπα. (Γαλιατσάτσου,2015:19).

3.2 ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ

Στη συνέχεια, θα ασχοληθούμε με ένα ακόμη σοβαρό ζήτημα που αφορούσε την κοινωνία της αρχαίας Ελλάδας. Αυτό ήταν ο πόλεμος, ο οποίος ήταν ιδιαίτερα συχνό φαινόμενο. Ο πόλεμος, είτε ως ιστορικό είτε ως μυθικό γεγονός, αποτελεί ένα συνηθισμένο θέμα του αρχαίου δράματος, τόσο της τραγωδίας όσο και της κωμωδίας. Μέσα από το θέμα του πολέμου αναδεικνύεται το ηρωικό ιδεώδες και ο πατριωτισμός, καθώς και η συμφορά του πολέμου και η νοσταλγία της ειρήνης. Για την αναφορά στα ιστορικά γεγονότα χρησιμοποιήθηκαν οι Περσικοί πόλεμοι και ο Πελοποννησιακός, αλλά και ο Τρωικός, ο πόλεμος μεταξύ των Θηβαίων και των Αργείων και μάχες που δόθηκαν από μεγάλους μυθικούς ήρωες.

Ένα ζήτημα που δινόταν ιδιαίτερη έμφαση είναι το ηρωικό ιδεώδες, σύμφωνα με το οποίο, μέσα από την παρουσία του στα ομηρικά έπη, οι ήρωες του Τρωικού πολέμου διακρινόταν για τη γενναιότητα και την πολεμική τους ικανότητα, ενώ στόχευαν στη δόξα και την υστεροφημία. Η αίσθηση του χρέους του πολεμιστή και του αγώνα μέχρι θανάτου είχε υψηλότερη θέση από οτιδήποτε άλλο στη ζωή τους. Οι ομηρικοί ήρωες παρουσιάζονται διαφορετικοί και πιο ανθρώπινοι, με αδυναμίες και με την αίσθηση της φθαρτής ανθρώπινης φύσης, πράγμα που ταιριάζει περισσότερο με τον ορθολογισμό της κλασικής περιόδου. Η ηρωική, λοιπόν, εποχή απέχει από την κοινωνική πραγματικότητα μέσα στην οποία αναπτύχθηκε η αρχαία τραγωδία.

Τα παραπάνω, μπορούμε να τα συναντήσουμε και στην τραγωδία του σοφοκλή *Αίας* στους στίχους 364-378, 393-411, 487-480.

Κάποια θεατρικά έργα, όπως είναι τα *Ηρακλείδα* και *Ικέτιδες* του Ευριπίδη, διακρίνονται για το πατριωτικό αίσθημα που εκφράζουν. Έχουν την υποχρέωση να υπερασπιστούν την πόλη τους (Βλασσοπούλου, 1992:21-22).

Στο έργο *Επτά επί Θήβας* (μτφρ. Τ. Ρούσσος) στους στίχους 1-20, υπάρχουν αναφορές στον πατριωτικό χαρακτήρα και στην προστασία από τους κατακτητές.

Εμφανές είναι και το αντιπολεμικό πνεύμα και η νοσταλγία της ειρήνης, κυρίως σε έργα του Ευριπίδη και του Αριστοφάνη, καθώς έζησαν οι ίδιοι τις συμφορές του πολέμου και την παρακμή της Αθηναϊκής δημοκρατίας. (Βλασσοπούλου, 1992:21-22). Ένα από τα πιο έντονα και συγκινητικά έργα του Ευριπίδη, οι *Τρώαδες*, αποτελούν ένα πραγματικό μανιφέστο κατά του πολέμου, με θέμα του την καταστροφή της Τροίας από τους Αχαιούς και οι αγριότητες απέναντι στον πληθυσμό, σκοτώνοντας τους άνδρες και παίρνοντας τις γυναίκες με τη βία.

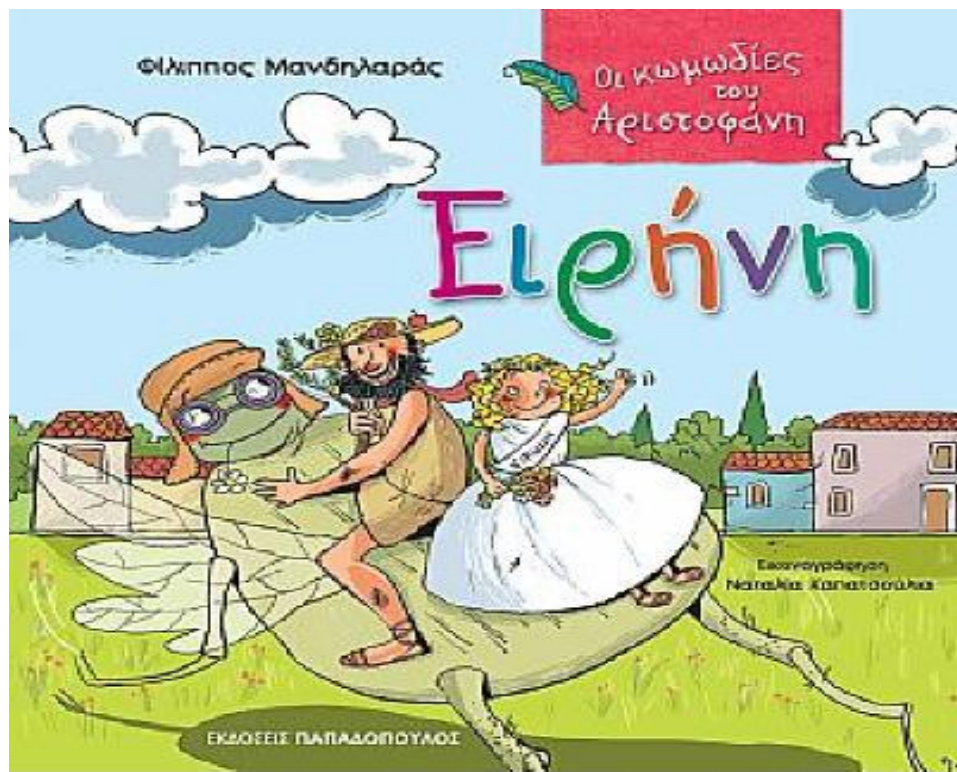
Οι στίχου 1272-1299 αναφέρονται στην τελική πράξη της πτώσης της Τροίας και της παράδοσης των γυναικών στους νικητές.

Ο Αριστοφάνης μέσα από τις περισσότερες κωμωδίες του εκφράζει την αντίθεση του στον πόλεμο, τη βαρβαρότητα και την παρακμή που προκαλεί, ενώ ευαγγελίζεται την έλευση της ειρήνης. Τα θέματα που χρησιμοποιεί στα έργα του για το ζήτημα του πολέμου έχουν συχνά το στοιχείο του εξωπραγματικού και της φαντασίας,ωστόσο το βασικό ζήτημα είναι η ενασχόληση με τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Δύο κωμωδίες του με κύριο θέμα τον πόλεμο και την ειρήνη είναι η *Ειρήνη*, όπου στους στ.203-224, φαίνεται η απαισιοδοξία των θεών με τους ανθρώπους επειδή πολεμούν, και η *Λυσιστράτη*, όπου στους στ.1240-1246, φαίνεται να έχει τελειώσει ο πόλεμος και να έρχεται η ειρήνη.

Ένα σημαντικό γεγονός για την ιστορία του θεάτρου, είναι η τραγωδία του Φρυνίχου *Μιλήτου Άλωσις*, που την παρουσίασε στο αθηναϊκό κοινό προκαλώντας την οργή τους και έτσι του επιβλήθηκε χρηματικό πρόστιμο.(Bury & Meiggs,1998:239).

Η επιβολή λογοκρισίας για έναν τέτοιο λόγο, εγείρει τον προβληματισμό όσον αφορά τη μεγάλη απήχηση που είχε το αρχαίο δράμα στο κοινό, καθώς και τον κοινωνικό-πολιτικό του χαρακτήρα.

Συμπερασματικά, ο πόλεμος αποτελούσε ένα από τα φλέγοντα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα των αρχαίων ελληνικών κοινωνιών, καθώς και ένα ιδιαίτερα σύνθετο θέμα των έργων του αρχαίου δράματος, αφού αποτελεί αντικείμενο πολλών τραγωδιών και κωμωδιών. Μέσα από τις τραγωδίες διαφαίνεται το ζήτημα του ηρωικού ιδεώδους, και η δράση των πολιτών για την πόλη τους σε ειρήνη και πόλεμο.

<http://www.elnplex.com/%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%AE%CE%BD%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B1%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%86%CE%AC%CE%BD%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%86-%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CE%B7%CE%BB%CE%B1%CF%81%CE%AC/>

3.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΡΟΛΟΙ

Στο πλαίσιο κάθε κοινωνίας διαμορφώνονται συγκεκριμένοι κοινωνικοί ρόλοι των μελών της, ανάλογα με τις αντιλήψεις που επικρατούν και τους θεσμούς οι οποίοι ισχύουν. Οι κοινωνικοί αυτοί ρόλοι διαγράφονται και μέσα από το αρχαίο δράμα, πράγμα που θα επιχειρήσουμε να μελετήσουμε και να αναλύσουμε στην ενότητα αυτή. Πιο συγκεκριμένα θα μιλήσουμε και για το θεσμό της οικογένειας και οι ρόλοι μέσα σε αυτή, οι ρόλοι των δύο φύλλων στο κοινωνικό πλαίσιο, ο θεσμός της δουλείας και άλλες κοινωνικές ομάδες, όπως οι “βάρβαροι”, οι ηλικιωμένοι και τα παιδιά. Μέσα από τη μελέτη των παραπάνω ρόλων, όπως αυτοί συνδέονται με το αρχαίο θέατρο, θα επιχειρήσουμε να κατανοήσουμε τη δομή και την ιεραρχία των αρχαίων ελληνικών κοινωνιών, με σημείο αναφοράς τη δημοκρατική Αθήνα.

Στο πλαίσιο της οικογένειας, οι ρόλοι των μελών ήταν προσδιορισμένοι. Τα παιδιά όφειλαν σεβασμό και υπακοή στους γονείς τους, και οι γυναίκες φαίνεται να είναι εξαρτημένες από τους συζύγους τους. Ο πατέρας ήταν ο αρχηγός της οικογένειας και η μητέρα ασχολούνταν με το νοικοκυριό και την ανατροφή των παιδιών. Για την τέλεση ενός γάμου, χρειαζόταν η συμφωνία και η συννενόηση των γονέων. (Καρζής, 1987: 175). Στο έργο του Σοφοκλή *Αντιγόνη*, στ. 639-682, τονίζεται η υπακοή των παιδιών και ο ρόλος της γυναίκας.

Στην κωμωδία *Δύσκολος* του Μενάνδρου, στ. 50-68, φαίνεται η σημασία του έρωτα και του γάμου στην αρχαιότητα και οι σχέσεις της εξουσίας στην οικογένεια.

Παρόλο που ο 5^{ος} αιώνας έχει χαρακτηριστεί ως “χρυσός”, λόγω της ανάπτυξης της δημοκρατίας, της οικονομικής ευημερίας και της ακμής του πολιτισμού, ίσχυε μόνο για συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, όπως ήταν οι εύποροι άνδρες Αθηναίοι. Οι γυναίκες ήταν περιορισμένες μέσα στο σπίτι χωρίς ελευθερίες. Οι γυναίκες της κλασικής Αθήνας είναι αποκλεισμένες από την πολιτική ζωή, αφού δεν θεωρούνται ικανές να καταπιάνονται με τις δημόσιες υποθέσεις. Δεν έχουν δικαίωμα ψήφου, δεν συμμετέχουν στην Εκκλησία του Δήμου και ούτε καν απολαμβάνουν νομική υπόσταση, αφού εξαρτάται από κάποιον άνδρα της οικογένειας της ή το σύζυγό της. (Καρζής, 1987 : 170-175). Έτσι, διαπιστώνουμε πως οι γυναίκες στην κλασική Αθήνα δεν ανήκαν στην κατηγορία των πολιτών, αφού η ιδιότητα του πολίτη αποτελούσε ανδρικό προνόμιο. (Wiles, 2011: 10). Επίσης, για να βγουν από το σπίτι ή να ασχοληθούν με κάτι που δεν ήταν στις βασικές τους αρμοδιότητες, έπρεπε να λάβουν την άδεια από κάποιον άνδρα, εκτός αν έπρεπε να ασκήσουν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα. (Cartledge, 2007: 40). Αυτό φαίνεται και στο έργο *Δύσκολος* του Μενάνδρου, στ. 218-229.

Στο έργο του Σοφοκλή *Αντιγόνη*, στους στίχους 61-64, 78-79, 522-523, αντικατοπτρίζεται ο ρόλος της γυναίκας στην αρχαιότητα και η υποδεέστερη θέση της σε σχέση με τον άνδρα. Ωστόσο, μπορούσαν να παρακολουθούν παραστάσεις, τόσο τραγωδίες όσο και κωμωδίες, πάντα με τη παρουσία των συζύγων τους. (Baldry, 1992:51).

Ο σκοπός της γυναίκας στην αρχαιότητα ήταν ο γάμος και η αναπαραγωγή. Συνήθως οι γάμοι γινόταν με συνοικέσιο και σπανιότερα από έρωτα, αφού τα κορίτσια λίγες φορές είχαν τη δυνατότητα να γνωρίσουν κάποιον, αφού έβγαιναν έξω σπάνια. Ο θεσμός της προίκας ήταν κανόνας για την αρχαία Αθήνα, ενώ η απαίτηση αυτή σε συνδυασμό με την ανύπαρκτη κοινωνική επαφή των γυναικών είχαν ως αποτέλεσμα να μένουν πολλές γυναίκες ανύπανδρες. (Καρζής, 1987 : 170-175, 183). Σε κάποια αποσπάσματα της *Αντιγόνης*, στους στίχους 808-810, 860-861, 883-899 διαφαίνεται η σημασία του γάμου και της τεκνοποίησης για τις νεαρές κοπέλες.

Ένα ακόμη σημαντικό κεφάλαιο για την κοινωνία της αρχαιότητας ήταν ο θεσμός της δουλείας. Στους στίχους 716-732 της τραγωδίας *Ελένη* φαίνεται πως η ύπαρξη δούλων και η χρήση τους για εργασίες ήταν δεδομένη ακόμα και στις πόλεις που είχαν δημοκρατικό πολίτευμα. Είχαν αρμονική συμβίωση με του κυρίου τους και αρκετή οικειότητα, και θεωρούνταν μέλη της οικογένειας. Στις δημοκρατικές πόλεις οι νόμοι προστάτευαν τους δούλους από τη βιαιοπραγία. (Τζιροπούλου-Ευσταθίου, 2002). Πάντως η δουλεία αμφισβητήθηκε κατά τον 5^ο αιώνα από τους σοφιστές. (Μπουσούτας-Θανασούλας, χ.χ).

Μια ακόμη κοινωνική διάκριση είναι αυτή ανάμεσα σε Έλληνες και βάρβαρους. Οι βάρβαροι, χωρίς να σημαίνει ότι επρόκειτο πάντα για εχθρούς, αποτελούσαν ένα σύνολο ανομοιογενές, αφού σε αυτό συγκαταλέγονταν όσοι δεν ήταν Έλληνες. Οι διαφορές που διέκριναν οι αρχαίοι Έλληνες ανάμεσα στους ίδιους τους βαρβάρους ήταν κυρίως πολιτισμικές, αφού είχαν άλλες συνήθειες, ήθη, έθιμα, γλώσσα και θρησκεία, αλλά και πολιτικές, αφού εκείνοι δεν ζούσαν στις δημοκρατικές πόλεις-κράτη, αλλά σε χώρες με μοναρχικά καθεστώτα. Στο απόσπασμα της *Μήδεια*, στ. 1317-1350, φαίνεται ο διαχωρισμός του Έλληνα από τον βάρβαρο.

Για να συνοψίσουμε τα βασικότερα συμπεράσματα της ενότητας όσον αφορά τους κοινωνικούς ρόλους, διαπιστώνουμε ότι μέσα από το αρχαίο δράμα, την τραγωδία και την κωμωδία, διαφαίνεται στην ουσία ο ρόλος που είχε κάθε κοινωνική ομάδα στην αρχαία πραγματικότητα. Πιο συγκεκριμένα, οι ρόλοι των μελών της οικογένειας είναι σαφώς διαχωρισμένοι, καθώς πρόκειται για οικογένειες πατριαρχικές μέσα σε μία κοινωνία ανδροκρατούμενη. Ο ρόλος της γυναίκας είναι υποβαθμισμένος και περιορίζεται στην φροντίδα του σπιτιού, των παιδιών και των θρησκευτικών καθηκόντων.

Οι πόλεις ήταν δουλοκτητικές, αλλά οι σχέσεις τους με τους κυρίους τους ήταν συνήθως καλές. Τέλος, υπάρχει η διαφοροποίηση ανάμεσα σε Έλληνες και βαρβάρους, που ονόμαζαν όσους δεν ήταν Έλληνες και είχαν άλλες συνήθειες και πολιτισμό.

<http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/Yliko/Theoria%20arxaia/metafraseis%20a%20gym/a02xm.htm>

3.4 ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Στην ενότητα αυτή θα εξετάσουμε το αρχαίο θέατρο υπό το πρίσμα τς θρησκείας στην αρχαία Ελλάδα. Η θρησκεία είναι ένας τομέας άρρηκτα συνδεδεμένος με την εκάστοτε κοινωνία μέσα στην οποία υπάρχει. Οι θρησκευτικές αντιλήψεις και συνήθειες εξετάζονται ως κοινωνικά χαρακτηριστικά. Χωρίς τους θεούς καμία περιγραφή της προϊστορίας του αρχαιοελληνικού δράματος ή και οποιασδήποτε άλλης πλευράς του ελληνικού βίου δεν μπορεί να είναι πλήρης. (Baldry, 1992:33). Η διοργάνωση των δραματικών αγώνων ήταν ενταγμένη στο πλαίσιο θρησκευτικών εορτασμών, και πολλά θεατρικά έργα της αρχαιότητας θίγουν θρησκευτικά, ιδεολογικά και λατρευτικά ζητήματα, όπως είναι η θεϊκή εμπλοκή στις ανθρώπινες υποθέσεις, ο ρόος της Μοίρας και της Τέχνης, η ευσέβεια, η αμφισβήτηση του θεϊκού στοιχείου.

Η πόλη των Αθηνών φημιζόταν για τις περισσότερες θρησκευτικές εορτές από οποιαδήποτε άλλη πόλη. Στο πλαίσιο πολλών από τις εορτές αυτές ήτα ενταγμένοι οι δραματικοί αγώνες (Cartledge, 2007 :7-10). Μάλιστα, ειδικά για τις παραστάσεις της τραγωδίας, πριν την έναρξη τους ακολουθούν συγκεκριμένο τελετουργικό με θρησκευτικό χαρακτήρα, το οποίο συμπεριλάμβανε την τέλεση θυσίας και το ραντισμό του θεάτρου και των θεατών με σκοπό την κάθαρση και τον εξαγνισμό από το αίμα του ζώου που θυσίασαν. Οι περισσότεροι δραματικοί αγώνες τελούνταν στο ιερό τέμενος του Διόνυσου, καθώς το θέατρο έχει τις ρίζες του στην Διονυσιακή λατρεία. (Blume, 2002: 7-10).

Μέσα από τα έργα του αρχαίου δράματος, μπορεί κανείς να αντλήσει στοιχεία που αναφέρονται σε διάφορα λατρευτικά έθιμα και θρησκευτικά τελετουργικά που συνήθιζαν προς τιμήν των θεών, των ηρώων ή των νεκρών. Η λατρεία αποτελούσε ουσιαστικό μέρος της ζωής τους. (Baldry, 1992:33) Στις *Βάκχες* του Ευριπίδη, στ. 370-418, 464-496, μαρτυράται ο τρόπος που τελούνταν οι γιορτές προς τιμήν του Διονύσου.

Η σημασία των τραγικών ποιητών σε σχέση με τη θρησκεία ήταν μεγάλη, καθώς ο ρόλος τους ήταν παιδευτικός, ήταν διδάσκαλοι των πολιτών, τόσο σε νομικά όσο και σε θρησκευτικά ζητήματα. Στην αρχαιότητα ο νόμος και η θρησκεία περιπλέκονταν, καθώς δινόταν μεγάλη σημασία στους άγραφους νόμους, που ήταν δοσμένοι από τους θεούς. (Cartledge, 2007:7-10).

Ένα κοινό στοιχείο των τριών μεγάλων τραγικών, με ιδιαίτερη σημασία, είναι το υπερφυσικό στοιχείο. Στο έργο του Αισχύλου ο άνθρωπος είναι απροστάτευτος απέναντι στο υπερφυσικό στοιχείο και στο θάνατο, ενώ οι πράξεις του θα υπαγορεύονται από τους άγραφους νόμους των θεών και να τηρούν το μέτρο, καθώς όταν αυτό παραβιάζεται οι θεοί του επιβάλλουν την τιμωρία.

Η εποχή που έζησε ο Αισχύλος συμπίπτει με πολλές κοινωνικές αλλαγές, όπως το πέρασμα από το φυλετικό κράτος στην πόλη-κράτος, γεγονός που προκαλεί διάφορες συγκρούσεις, τις οποίες αποτυπώνει στο έργο *Προμηθεύς Δεσμώτης*, το οποίο χαρακτηρίζεται από βαθιά θρησκευτικότητα. (Ρούσσοις, 1991 :18-20). Οι θεοί διαδραματίζουν πρωτεύοντα ρόλο στις περισσότερες τραγωδίες του Σοφοκλή, ο οποίος παρουσιάζει τους θεϊκούς νόμους ως την υπέρτατη μορφή εξουσίας. Η Αντιγόνη τολμά να παραβεί τις διαταγές του άρχοντα γιατί ήταν αντίθετες με τους νόμους των θεών, ενώ ο Οιδίποδας τιμωρείται για τις πράξεις του, παρόλο που διαπράττει έγκλημα εν αγνοία του. Επίσης, η απόφαση των θεών είναι αμετάκλητη, καθώς για παράδειγμα η τύχη του Οιδίποδα στην τραγωδία *Οιδίπους Τύραννος* και του Ηρακλή στην τραγωδία *Τραχίνιαι* είναι αποφασισμένη από πριν και οι ήρωες δεν μπορούν να την αποφύγουν. (Ρούσσοις, 1993 :20-22).

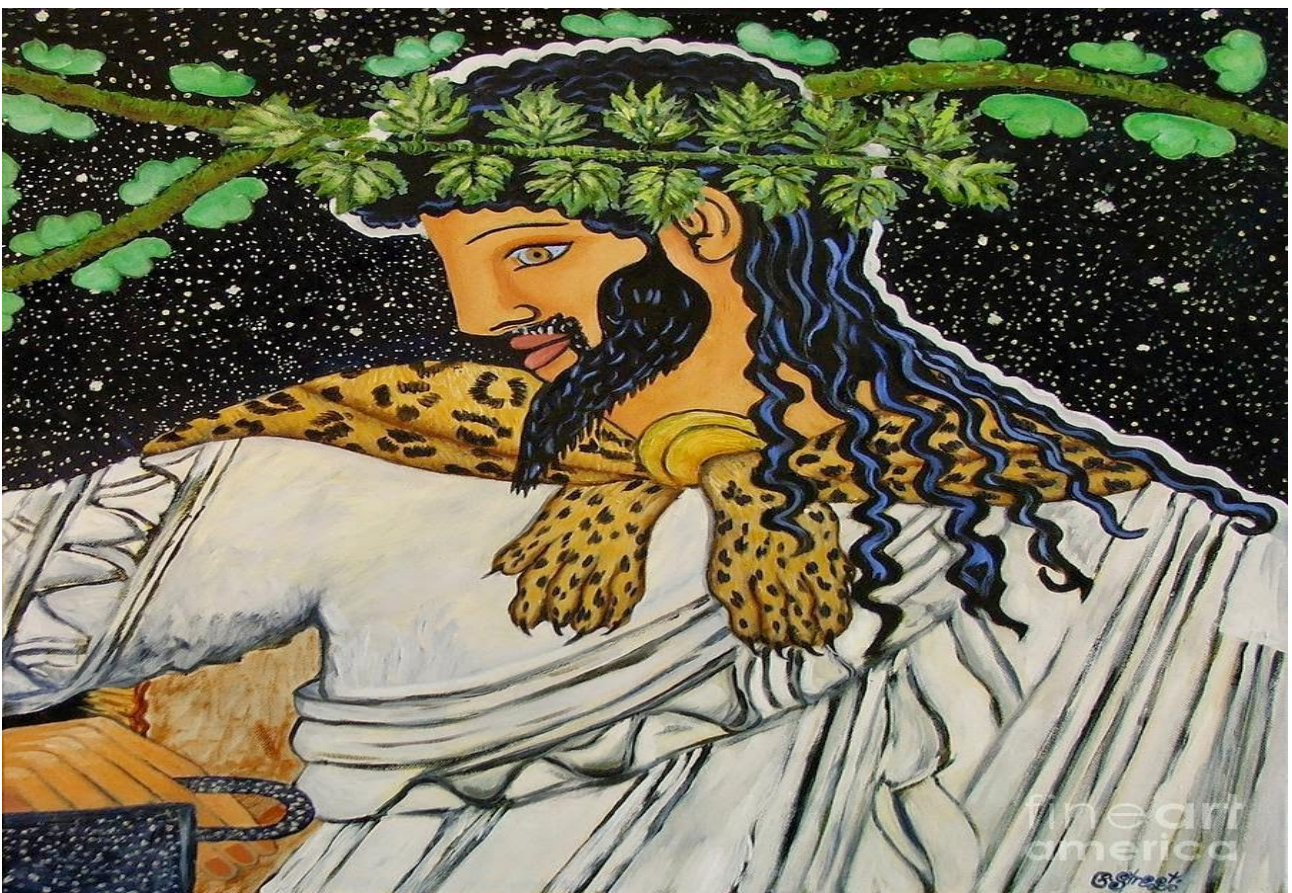
Σύμφωνα με τον Σοφοκλή, οι θεοί είναι οι μόνοι που μπορούν να αλλάξουν μια κατάσταση που οι ίδιοι δημιούργησαν. Το παράδειγμα του Κρέοντα που πρέπει να πάει στον Δελφούς και να συμβουλευτεί το μαντείο για το πώς θα αντιμετωπίσει το μίasma που κατέστρεψε την πόλη, είναι σύμφωνα με κάποιου μελετητές, η αναφορά του στο μεγάλο λοιμό που έπληξε την Αθήνα, και φαίνονται μέσα από το έργο του οι θρησκευτικές του πεποιθήσεις και ο σεβασμός που πίστευε ότι πρέπει να υπάρχει προς τους θεούς. (Ρούσσοις, 1993 :28-29). Οι στίχοι 993-999, από την τραγωδία *Οιδίπους*, αναφέρονται στις μαντείες και στην ισχύ που είχαν στην αρχαιότητα.

Σε αντίθετη περίπτωση, έχουμε τον Ευριπίδη, ο οποίος συμπίπτει με μία εποχή που αμφισβητούνται οι παραδοσιακές αξίες, και το αποτυπώνει και στα έργα του. Ένα θέμα που τίθεται σε αμφισβήτηση είναι το θεϊκό στοιχείο και η σχέση του με τον άνθρωπο. Η ακμή και η κρίση της αθηναϊκής δημοκρατίας συνοδεύτηκαν από αλλαγές στην κοινωνική συνείδηση των ανθρώπων, μία από τις οποίες ήταν η υπονόμευση της πίστης τους στους θεούς. Σε μία περίοδο κρίσης, ο φόβος των θεών δεν είχε πια την αίγλη που είχε παλαιότερα, καθώς οι άνθρωποι δεν ενδιαφέρονταν τόσο ούτε για την τιμή τους ούτε για την αποφυγή της τιμωρίας τους. Άλλωστε η τιμωρία των θεών φαινόταν ιδιαίτερα μακρινή μπροστά στις συμφορές του πολέμου. Επίσης, η φιλοσοφία της εποχής, έθετε στο κέντρο των πάντων τον άνθρωπο. (Ζορμπαλάς, 1987:66-75).

Στο απόσπασμα από την τραγωδία *Ελένη*, ο ποιητής μέσα από τα λόγια του αγγελιοφόρου αμφισβητεί τη θεϊκή βούληση και την πρακτική των μαντείων (στ.711-715, 744-748).

“Η ιδέα των θεών προκαλούσε διαφορετικές αντιδράσεις σε διαφορετικές περιστάσεις και σε διαφορετικά στρώματα του πληθυσμού. Άλλοτε φόβο, άλλοτε θαυμασμό, γέλιο, σκεπτικισμό και σπανίως έρωτα. Η παρουσία τους στην ελληνική σκέψη ήταν μόνιμη, κάτι που δεν συμβαίνει στο σύγχρονο άνθρωπο.” (Baldry, 1992:33).

Συνοψίζοντας, η θρησκεία αποτελεί μία ακόμη κοινωνική παράμετρο η οποία συνδέεται άμεσα με το αρχαίο θέατρο με πολλούς τρόπους. Πρώτα απ'όλα, το αρχαίο δράμα άνθισε σε ένα πλαίσιο θρησκευτικό και λατρευτικό, καθώς αποτελεί αποκύημα της λατρείας προς τιμήν του θεού Διονύσου. Επίσης, οι θεατρικές παραστάσεις ακολουθούσαν συγκεκριμένο τελετουργικό που περιελάμβανε θυσία στους θεούς. Επιπλέον, τα έργα της τραγωδίας ανακλούν αντιλήψεις που υπήρχαν τότε όσον αφορά το υπερφυσικό στοιχείο, το Θεό, τη Μοίρα και την Τύχη, ενώ ακόμη προσφέρουν πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο λατρείας.

<https://lostatlantis.gr/%CE%B8%CE%B5%CF%8C%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CF%8C%CE%BD%CF%85%CF%83%CE%BF%CF%82-%CE%BC%CF%8D%CE%B8%CE%BF%CE%B9-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BB%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%B5%CE%AF%CE%B5%CF%82/>

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης ήταν το θέατρο και η κοινωνία στην αρχαία Ελλάδα. Μέσα από αυτή, επιχείρησα να δείξω τη βαθιά σύνδεση και την καθοριστική σημασία που είχε το αρχαίο θέατρο με την πόλη και γενικότερα την κοινωνία της αρχαιότητας. Το είδος του δράματος γεννήθηκε στην αρχαία Ελλάδα με επιρροές και καταβολές από τη διονυσιακή λατρεία. Η εποχή μέσα στην οποία αναπτύχθηκε, εξελίχθηκε και άκμασε ήταν η κλασική περίοδος της αρχαιότητας και κυρίως ο 5^{ος} αιώνας, ενώ το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε και το οποίο ευνόησε στην ανάπτυξή του ήταν η αθηναϊκή δημοκρατία.

Τα είδη του αρχαίου δράματος είναι τρία, η τραγωδία, η κωμωδία και το σατυρικό δράμα. Τα δύο πρώτα έχουν έντονο κοινωνικό χαρακτήρα, γι' αυτό και αποτελούν βασικό αντικείμενο της μελέτης. Η τραγωδία έχει ως θέματά της σοβαρά ηθικά και κοινωνικά ζητήματα που απασχολούν τους ανθρώπους και αναδεικνύονται κυρίως μέσα από το μύθο, ενώ η κωμωδία, είναι πολιτικό είδος που σατυρίζει πρόσωπα και γεγονότα της επικαιρότητας, ενώ έπειτα η Νέα Κωμωδία ασχολείται με θέματα της καθημερινής και οικογενειακής ζωής. Εξετάσαμε τους τραγικούς ποιητές Αισχύλο, Σοφοκλή και Ευριπίδη, και τους από τους κωμικούς τον Αριστοφάνη και τον Μένανδρο.

Το αρχαίο θέατρο αναπτύχθηκε στον απόηχο των Περσικών πολέμων, σε μία εποχή κατά την οποία είχαν ήδη τεθεί τα θεμέλια της δημοκρατικής πόλης-κράτους. Η περίοδος ακμής του συμπίπτει με την ακμή της Αθήνας, η οποία λήγει με τον Πελοποννησιακό πόλεμο και έπεται μεγάλη κρίση τόσο στην ίδια την πόλη όσο και στους θεσμούς της.

Το θέατρο αποτελούσε βασικό μέρος της κοινωνικής ζωής των πολιτών, καθώς οι παραστάσεις ήταν ενταγμένες στο πλαίσιο των μεγάλων θρησκευτικών εορτών. Τελούνταν δραματικοί αγώνες, στους οποίους οαριωσιάζονταν έργα με μεγάλη απήχηση και παιδευτική αξία. Σκοπός των παραστάσεων ήταν να εγείρουν τον κοινωνικό προβληματισμό στους πολίτες, να ενθαρρύνουν το διάλογο πάνω σε μεγάλα κοινωνικά ζητήματα και να διδάξουν. Οι τομείς του κοινωνικού γίνεσθαι που άγγιζαν τα έργα του αρχαίου δράματος ήταν πολλοί: η πόλη και οι πολίτες, η δημοκρατία, οι νόμοι, ο πόλεμος, ο πατριωτισμός, η οικογένεια, η γυναίκα, η δουλεία και η θρησκεία.

Τόσο η τραγωδία όσο και η κωμωδία στην αρχαιότητα είχαν πολιτικό χαρακτήρα. Αυτό συμβαίνει επειδή εγείρουν τον προβληματισμό γύρω από την πόλη, τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα του πολίτη, την ισχύ των νόμων και τη διαφάνεια των δημοκρατικών θεσμών.

Επίσης, ασχολούνταν με ζητήματα που αφορούσαν τον πόλεμο, όπως ο πατριωτισμός, η καταστροφή του πολέμου, η αναγκαιότητα της ειρήνης. Επιπλέον, ο έντονα κοινωνικός χαρακτήρας του αρχαίου δράματος αφορά το γεγονός ότι μέσα από αυτό διαγράφονται οι κοινωνικοί ρόλοι και οι κοινωνικές σχέσεις που ίσχυαν στην αρχαιότητα και συχνά αμφισβητούνται. Οι κοινωνικοί ρόλοι και σχέσεις που προαναφέρθηκαν είναι η σχέση μεταξύ των δύο φύλων, ο θεσμός της δουλείας, η διάκριση μεταξύ Ελλήνων και βαρβάρων. Σημαντική κοινωνική διάσταση του αρχαίου θεάτρου ήταν η θρησκεία και η λατρεία.

Συμπερασματικά, η σχέση του θεάτρου με την κοινωνία στην οποία ζει, είναι μια σχέση αμφίδρομη, όπου το θέατρο αποτυπώνει τις κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν με σκοπό να διδάξει ή να προβληματίσει, και από την άλλη, η ίδια η κοινωνία επηρεάζεται και διαμορφώνεται μέσα από τη λειτουργία του θεάτρου. Ο κοινωνικός ρόλος, μάλιστα, του αρχαίου θεάτρου θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι υπάρχει μέχρι σήμερα, καθώς το αρχαίο δράμα ασχολείται με ζητήματα διαχρονικά και αξίες οικουμενικές και πανανθρώπινες που απασχολούν κάθε κοινωνία σε κάθε εποχή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Αισχύλος, (1991). *Πέρσαι*, μτφρ. Τ. Ρούσσοις, Αθήνα: Κάκτος
- Αισχύλος, (1991). *Αγαμέμνων*, μτφρ. Τ. Ρούσσοις, Αθήνα: Κάκτος
- Αισχύλος, (1991). *Προμηθεύς Δεσμώτης*, μτφρ. Τ. Ρούσσοις, Αθήνα: Κάκτος
- Αισχύλος, (1992). *Επτά επί Θήβας*, μτφρ. Τ. Ρούσσοις, Αθήνα: Κάκτος
- Αριστοφάνης, (1965). *Λυσιστράτη*, μτφρ. Κ. Βάρναλης, Αθήνα: Κέδρος
- Αριστοφάνης, (1970). *Εκκλησιάζουσες*, μτφρ. Κ. Βάρναλης, Αθήνα: Κέδρος
- Αριστοφάνης (2015). *Οι Σφήκες*, μτφρ. Θ. Σταύρου, Θεσσαλονίκη: ΚΕΓ
- Βλασσοπούλου, Δ. (1992). "Εισαγωγή", Βλασσοπούλου, Δ. (επιμ.), *Ευριπίδης Ηρακλείδαι*, μτφρ. Τ. Ρούσσοις, Αθήνα: Κάκτος
- Baldry, H.C. (2010). *Το τραγικό θέατρο στην Αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Γ. Χριστοδούλου, Λ. Χατζηκώστα, Αθήνα: Καρδαμίτσα⁴
- Blume, H.D, (2002). *Εισαγωγή στο αρχαίο θέατρο*, μτφρ. Μ. Ιατρού, Αθήνα: ΜΙΕΤ
- Bury, J.B. & Meiggs, R. (1998). *Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας*, Αθήνα: Καρδαμίτσα³
- Γρυπάρης, Ι.Ν. (χ.χ). *Οι τραγωδίες του Σοφοκλέους Ι: Αντιγόνη, Ηλέκτρα, Αίας, Τραχίνιαι*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- Carter, D.M., *The Politics of Greek Tragedy*, Bristol Phoenix Press, Bristol

Cartledge, P. (2007). "Θεατρικά έργα με βάθος: το θέατρο ως διαδικασία στη ζωή των πολιτών της αρχαίας Ελλάδας" στο Easterling P.E.(επιμ.). *Οδηγός για την Αρχαία Ελληνική Τραγωδία. Από το Πανεπιστήμιο του Καίμπριτζ*, μτφρ. Λ. Ρόζη & Κ.Βαλάκας, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης

Dodds, E.R.(2004). *Ευριπίδου Βάκχαι. Κριτική και ερμηνευτική έκδοση*, μτφρ. Γ.Υ. Πετρίδου & Δ.Γ.Σπαθάρης, Αθήνα: Καρδαμίτσα

Dover, K.J.(1968). "Greek Comedy", *Fift Years(and Twelve) of Classical Scholarship*, New York

Easterling, P.E.(1997). "Constructing the Heroic" in Pelling, C., *Greek Tragedy and the Historian*, Oxford: Clarendon Press

Easterling, P.E. & Knox, B.M.W. (2003). *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, μτφρ. Ν. Κονόμη, Χ.Γρίμπα, Μ. Κονόμη, Αθήνα: Παπαδήμα⁶

Ευριπίδης, (1991). *Τρωάδες*, μτφρ. Τ. Ρούσσος, Αθήνα: Κάκτος

Ευριπίδης, (1991). *Ελένη*, μτφρ. Τ. Ρούσσος, Αθήνα: Κάκτος

Ευριπίδης, (2012). *Μήδεια*, μτφρ. Κ.Θ. Στεφανόπουλος, Αθήνα : Κίχλη

Ζορμπαλάς, Σ. (1987). *Ο Ουμανισμός στο έργο του Ευριπίδη*, Αθήνα: Παπαδήμα

Henderson, J. (1990). "The demos and the comic competition" in J.J. Winkler & F.I. Zeitlin, *Nothing to do with Dionysus? Athenian Drama in it's Social Context*, Princeton

Κακουδάκη, Τ. & Απέργη, Π. (2008). *Πολιτισμός -τέχνη- διαχείριση του ελεύθερου χρόνου. Θέατρο-θεατρική Παιδεία*, ΥΠ.Ε.Π.Θ.

Καστοριάδης, Κ., (2007). *Η Ελληνική Ιδιαιτερότητα: από τον Όμηρο στον Ηράκλειτο*, τ.1, Αθήνα: Κριτική

Καρζής, Θ., (1987). *Η Γυναίκα στην Αρχαιότητα*, Αθήνα: Σ.Γ. Φιλιππότης²

Kassel, R. (1965). *Aristotelis. De Arte Poetica Liber*, Oxford

Lesky, A. (2008). *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, μτφρ. Α.Γ. Τσοπανάκης, Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη

Lesky, A. (2007). *Η τραγική ποίηση των Αρχαίων Ελλήνων*, τ.Α, μτφρ. Ν.Χ. Χουρμουζιάδης, ΜΙΕΤ, Αθήνα

Λοΐζος, Δ.Ι., (2001). *Η Αρχαία Ελλάδα και οι Ανατολικοί Λαοί. Από τους Σουμέριους στον Μέγα Αλέξανδρο*, Αθήνα

Μένανδρος, (1993). *Δύσκολος*, μτφρ. Τ. Ρούσσο, Αθήνα: Κάκτος

Μπουσούτας-Θανασούλας, Γ. (χ.χ.). “Οι σοφιστές”, Ιδεότοπος, (www.ideotopos.gr/posts/philosophy/77-σοφιστές.html)

Meier, C. (1997). *Η πολιτική τέχνη της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας*, μτφρ. Φ.Π. Μανακίδου, Αθήνα: Καρδαμίτσα

Moretti, J.C. *Θέατρο και κοινωνία στην αρχαία Ελλάδα*, Μανακίδου, Αθήνα: Καρδαμίτσα

Nightingale, W. A. (1999). *Plato and the Construct of Philosophy*, Cambridge University Press

Pigkou-Repousi, M. (2012). *Ensemble Theatre and Citizenship Education: How Ensemble Theatre Contributes to Citizenship Education*, The University of Warwick, [HTTP://go.watwick.ac.uk/wrap/56233](http://go.watwick.ac.uk/wrap/56233)

- Ρούσσος, Τ. (1993). “Εισαγωγή”, στο Ρούσσος, Τ.(επιμ.), *Σοφοκλής-Οιδίπους Τύραννος*, Αθήνα:Κάκτος
- Revermann , M. (2014). *The Cambridge Companion to Greek Comedy*, Cambridge:Cambridge University Press
- Romilly, J. (1997). *Η ελληνική τραγωδία στο πέρασμα του χρόνου*, Αθήνα:Το Άστυ
- Σοφοκλής, (1994). *Αντιγόνη*, μτφρ. Κ. Γεωργουσόπουλος, Κ.Χ. Μύρης, Αθήνα : Κάκτος
- Σοφοκλής, (1992).*Αίας*, μτφρ.Τ. Ρούσσος, Αθήνα :Κάκτος
- Στεφανόπουλος, Σ. (2004). *Ελλήνων Θέσμια: πολιτειακές δομές και πολιτικές λειτουργίες στην αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα: Λιβάνη
- Στεφανόπουλος, Θ.Κ., Τσιτσιρίδης, Σ., Αντζουλής, Π. & Κριτσέλης, Γ. (χ.χ.). “Αριστοφάνη, Ειρήνη”, μτφρ. Θ.Κ. Στεφανόπουλος, *Ανθολογία Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας*, www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/index.html
- Στέφος, Α., Στεργιούλης, Ε. & Χαριτίδου, Γ. (2007). *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας, Α', Β', Γ' Γυμνασίου*, Αθήνα:ΟΕΔΒ²
- Τζιροπούλου-Ευσταθίου, Α. (2002). “Περί δούλων”, *Ελληνική Αγωγή*, τ.Νοεμβρίου 2002
- Thiercy, P. (2011). “*Η οργάνωση της σκηνικής μυθοπλασίας στον Αριστοφάνη*”, στο “*Αττική Κωμωδία,Πρόσωπα και προσεγγίσεις*” ,Θ.Γ. Παππάς , Α.Γ.Μαρκαντωνάτος , Αθήνα: Gutenberg
- Vernart, J.P., Vidal-Naquet, P. (1988). *Μύθος και τραγωδία στην αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Στ.Γεωργούδη, τ.Α'. , Αθήνα: Ζαχαρόπουλος
- Vernart, J.P., Vidal-Naquet, P. (1991). *Μύθος και τραγωδία στην αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Στ.Γεωργούδη, τ.Β'. , Αθήνα: Ζαχαρόπουλος

Walbank, W.F. (1999). *Ο Ελληνιστικός Κόσμος*, μτφρ. Τ. Δαρβέρης, Θεσσαλονίκη: Βάνιας

Wiles, D. (2011). *Theatre And Citizenship: the History of a Practise*, Cambridge: Cambridge University Press

Wiles, D. (1997). *Tragedy in Athens*, London: Cambridge University Press

Winkler, John J., Zeitlin, Froma I. (1990). *Nothing to Do with Dionysos? Athenian Drama in Its Social Context*, Princeton

